

VELESTÚR

Ivan Šomjan

Úvod

Nápisy na Velestúre ostávajú už takmer 150 rokov témou, ktorou sa oficiálna veda nechce zaoberať. Je to „háklivá“ vec, pre vedu „nebezpečný prípad, kauza, pri ktorej sa nikto nechce pošpiniť. Ako keby stále platilo, že domnelá „pravda“ platná v súčasnej histórii v kauze Velestúr nech ostane v stave „status quo“, teda v zmesi právd, poloprávd, obvinení, nech ostane nedopovedaná, neskúmaná. Že sa takto Slovensko ochudobňuje o významnú pamiatku, a že na menách seriózných ľudí dodnes ostávajú škvrny klamstiev, to oficiálnu vedu netrápi. Ako keby platilo: nech tá „špina“, aj keď nepotvrdená a čo je horšie, neskúmaná objektívnymi sudcami (v našom prípade naozaj serióznymi historikmi) ostane špinou na dávno mŕtvych ľuďoch.

Týmto príspevkom chcem zosumarizovať doterajšie dostupné informácie, zoradiť ich do chronologického sledu, často využitím citovania z diel, ktoré považujem za dôležité pre úvod do tejto kauzy, a v neposlednom rade chcem týmto splniť chlupské slovo, ktoré som dal Jiřimu Riegrovi, že jeho málo známa (ba na Slovensku takmer neznáma) interpretácia velestúrskeho nápisu sa dočká širšej publicity.

Okrem stanoviska J.Riegra najviac logických a nespochybniteľných faktov a dôkazov o nevine Križka podal Dr.Bukovinský, ktorého práca je málo známa a aj týmto spôsobom ju chcem vyzdvihnúť a ukázať širšej verejnosti.

Poloha

Nápis na Velestúre sa nachádza na južnej skalnej stene vrcholu **Velestúr** (1254,4m). Tento vrch patrí do geomorfologickej jednotky Kremnické vrchy. Leží v strede spojnice Kremnicou a Banskou Bystricou, teda východne od Kremnice a západne od Banskej Bystrice.

Ak si dokážeme predstaviť krajinu medzi Kremnicou a Banskou Bystricou pred 1000 rokmi, a nebudeme zaťaženi dnešným pohľadom na dnešnú cestnú sieť, kde cesty sú vedené prevažne údoliami zregulovaných riek a potokov (pripomínajúcich skôr kanály), tak sa Velestúr nachádza neďaleko stredu ideálnej spojnice spomínaných miest, teda neďaleko sedla Tri kríže, odkiaľ sa cesta z Kremnice do Banskej Bystrice resp. z Banskej Bystrice do Kremnice začína zvažovať smerom dole a do druhej polovice. Neďaleko sedla Tri kríže sa nachádza vrch Velestúr, pod vrcholom ktorého sa priam ideálna kolmá stena doslova ponúka na zaznamenanie nejakého historického zápisu. Tento fakt som si overil v teréne, doteraz sa mu venovalo málo pozornosti, pričom tento nespochybniteľný fakt je ľahko overiteľný pre každého pochybovača. Bez overenia v teréne sú všetky námietky vykonštruované od písacieho stola iba nezmyslami.

V sedle Tri kríže dôležitá cesta križuje hlavný hrebeň Kremnických vrchov, ktorým zase viedla cesta smer Sever – Juh. Táto cesta (dnes v tomto úseku je červenou značený turistický chodník) vedie doslovne niekoľko krokov od slávneho nápisu. Treba upozorniť na fakt, že západne od vrcholu Velestúr sa nachádza vrch Smrečník s výhľadom na kremnickú stranu, v minulosti navštevované kultové miesto, čo svojim výskumom potvrdil aj jeden z najlepších odborníkov v tejto oblasti Dr.Rudolf Irša.

Rovnako treba vziať na vedomie, že východným smerom „suchá cesta“ plynulo klesá hrebeňom do obce Horné Pršany a potom cez Radvaň do Banskej Bystrice, a že aj tu je avizovaný kameň s nápisom – tzv. Malachovský nápis, alebo nápis na Vysočine. Týmto by bolo treba venovať pozornosť v samostatnom príspevku, pretože ich objavenie, preskúmanie, rozlúštenie môžu iba pomôcť zaujať objektívnejšie

stanovisko k nápisom na Velestúre. Preto nie je pravda, že nápis na Velestúre je „mimo sveta“, ako to tvrdí pochybovač a nepriateľ nápisu Vlado Uhlár.

Velestúr, turistické značenie.

Velestúrsky nápis

Velestúrsky nápis prezentoval širšej slovenskej verejnosti Pavel Križko, v roku 1868 v Letopise Matice slovenskej, ročník V., zväzok I. Popísal samotný objav a dešifroval nápis. Pozrime sa na časť jeho výpovede z roku 1868:

Podal som v Sokole – roku 1862 č. 10, r. 1863 č. 21 a r. 1865 č.1 – tri starobylé nápisy, z nichžto dva nachodia sa posiaľ na kremnickom pohorí, tretí však – malý to zlomok – v zbierkach Matice Slovenskej.

Ten v Sokole najsámprv uverejnený nápis pokúsil sa rozlúštiť p. M. Chovanec a podal svoje pojednanie o ňom v Sokole r. 1864 č. 1, str. 14 – 16; avšak posiaľ som nič nečítal, žeby bol niekto pokúsil sa prečítať i nápis velestúrsky a zlomkový a vyskúmať jejich obsah. Ja som sa ovšem pustil do toho, chtiac zvedieť, čo títo ctihodní svedkovia o dávnej minulosti hovoria; lež čakajúc ustavične, že podá niekto iný o nich svoju mienku, odkladal som stále uverejnenie svojich náhľadov o týchto nápisoch a výsledkov svojho bádania. Treba však, aby niekto urobil počiatok v tejto veci, aby sa dostala do triebenia a pretriasania i aby takto vyšiel na vrch opravdivý smysel týchto nápisov. A toto ma núti, aby som ďalej neotálel, lež sdellil i širším kruhom, čo som posiaľ vyskúmal ja. Tým viac zdá sa mi to byť na čase, ponevadž velestúrsky nápis stojí v úzkom spojení s Bolského rozpravou o Eturum-e, uverejnenou v 2 sväzku III. a IV. ročníka „Letopisu Matice Slovenskej“ na strane 39. a 40.

Aby však o týchto nápisoch i tí úplnú a na koľko možno podrobnú vedomosť mali, ktorí o nich posiaľ nič neznali, i aby tak tým ľahšie pokúsiť sa mohli o jejich rozlúštenie, držím za potrebné, pripomenúť o týchto nápisoch všetko to, čo je mne samému o nich známo.

Bolo to v lete roku 1860, keď – zanášajúc sa študovaním Kollárovej Staroitalie Slavjanskej – bol som upozornený, že i na kremnickom pohorí sú na jednom kameni jakési čiary vytesané, ktoré posiaľ ešte nikto nemohol prečítať. Zvedev toto a nemohúc dostať vodiča, vybral som sa v septembri sám na kremnické pohorie, chtiac tie čiary vyhľadať a odkresliť. No moje celodenné namáhanie bolo marné; bo som nenašiel, čo som bol vyšiel hľadať. Avšak na zpiatočnej ceste stretnul som jedného starého, do ktorej strany tohto pohoria ležiacich dedín ubierajúceho sa sedliaka, ktorý sa ma opýtal, zkaďe idem a dovedev sa o mojej celodennej bezvýslednej práci, stál úsilne na tom, aby som dal pokoj tým čiarom, lebo je to – vraj – čarodejnícke písmo. Táto výpoveď povzbudila ešte viac moju zvedavosť i požiadal som tohože sedliaka, aby mi povedal, kde je to písmo a čo mu je o ňom známo.

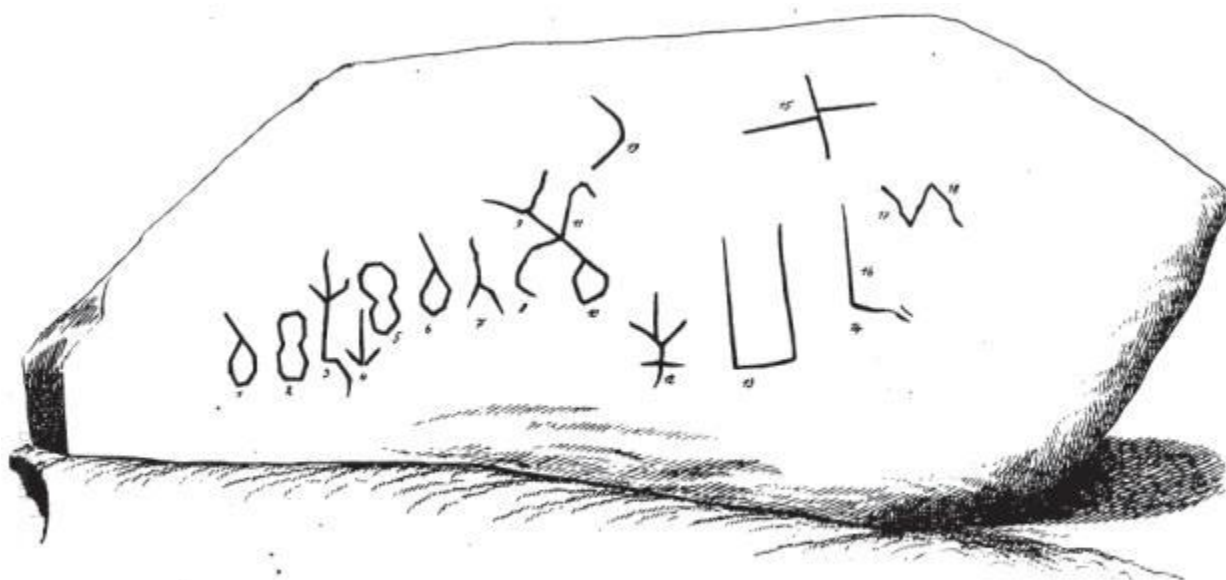
„Hia,“ odpovedal ten starec na moje otázky, „tie čiary sú vykresané na jednej skale, ktorá vyzerá ako dáky hrob a leží na Smrčníku, na dobré troje strelenie od troch krížov sem k tejto – totiž k severozápadnej – strane; ale vám neradím ta chodiť, lebo je ono veru nie dobre žartovať sa s takými vecami.“

Na moje ďalšie naliehanie, aby mi povedal, čo zná o tom písme, hovoril: „Kým som ešte bol chlapcom, rozprával mi môj starý otec, že voľakedy v týchto horách riastol jeden strom a na tom strome bolo jedno zlaté jablko, ktoré strážil vojak s mečom. Tu však priletel raz tam z tade, kde to slniečko zapadá, jeden šiarkan s deviatimi hlavami a chcel to jablko sožrať, ale vojak mu to nechcel dovoliť, I strhnul sa medzi tým vojakom a tým šiarkanom boj, ktorý trval celých deväť dní a deväť nocí. Potom premohol vojak šiarkana a zabil ho. Tu vytrhlo sa z mŕtvého šiarkana dakoľko pier a letelo v tie strany, kde klonieva sa zlaté slniečko za hory. Keď vojak videl, že je zlaté jablko ochránené, vzal svoj meč a vykresal ním tie čiary, čo ste ich dnes hľadali. Môj starý otec mi síce hovorieval, že má byť to písmo na tých horách, ale kdeže ho nájdeš, hriešny človeče, keď bola tá skala machom zarastená. Iba keď pre dakoľkými rokmi na týchto vrchách horu rúbali, oddrapila jedna jedľa, keď padala, ten mach z tej skaly, a od tých čias viem, kde to písmo leží. Nechodte tam, lebo ešte raz vám vravím, že je to čarodejnícke písmo, bo tam – vraj – z toho šiarkana veľa jedu vyteklo.“

Znajúc už niečo určitejšieho miesto, na ňomž mám ten nápis hľadať, vybral som sa roku 1861 v jaseňi poznovu na naše pohorie a tentokrát som lepšie pochodil. Našiel som totiž skutočne sťaby na spôsob nepravidelnej, trojplachovej prisky okresaný a hrobovému rovu, čiže mohyle podobný kameň a na ňom mnou hľadaný nápis. Kameň tento je asi 5 stôp dlhý a blízko dvoch stôp tlstý. Jeden jeho koniec leží k východu, druhý prasto k západu obrátený. Jako vyzerá jeho spodnia plocha neznám. Plocha k juhu obrátená je prázdna, lež na severnej je nápis. Kameň tento i s jeho nápisom vykreslený je na pripojenom obraze I.

Okolo toho kameňa rozložená je od severu k juhu tiahnúca sa dost' hodná rovina, ktorá sa potom rozbehuje vo päťro vrchových pásem. Táto rovina je najvyššie miesto na celom kremnickom pohorí, ležiac vo výške 3164 stôp nad hladinou morskou. Vyšeuďaný kameň delí ju vo dve temer rovné poly, ale je viac k východu nežli k západu pošinutý. Asi na dvadsať krokov od tohto kameňa k východu kloní sa táto rovina srázne dolu a tvorí so zvolenskej strany veľmo vysoký vrch. V tomto vrchu a okolo neho v susedných pásmach rozprestieraly sa voľakedy asi na hodinu cesty dlhé a tiež asi toľko široké bane, z níchž dobývalo sa – dľa povesti – živé striebro, čiže rtuť alebo ortuť. Takmer v prostriedku tohto územia leží i dnes ešte z troch domov záležiacia dedinka Ortúty a vyše nej asi štvrt' hodinu cesty bolo ešte pred dakoľkými rokmi vídať základy budovísk, pozostavších bezpochyby z bývalých baňských stavísk. Alebo snáď stála dedina Ortúty pôvodne na tomto mieste. Niže tohto baňského územia a vyše dediny Malachova je jeden kopec, ktorý okolitý ľud Hrádkom menuje. Zreteľné stopy z týchto baň vídať tam až do dnes. Medzi iným vyteká ešte i teraz neďaleko vyše spomenutého Hrádku z nevelkej diery červeno-žltá, kremnickej a novobaňskej cele

podobná voda. Taktiež vídať v juhozápadnom konci tohože baňského územia vo výške asi 1000 stôp nad hladinou hronskou jedno nevelké jezero, ktoré povstalo tým, že – keď sa jedna celá polovica vrchu prepadla – do doliny vychodivšiu priečnu chodbu čiže štollnu zasypalo a tým zpätená voda von jamou vytisknutá bola a v korytnej priehlbine jazero utvorila. Tieto bane mali voľakedy patriť kráľ. slob. mestu Zvolenu, ktoré za starodávna tiež ku jednote baňských miest prislúchalo. Tie vrchy, v nichž rozprestierajú sa tieto starobylé bane, vždy patrili ku zvolenskému zámku a sú posiaľ z čiastky kráľovským majetkom.

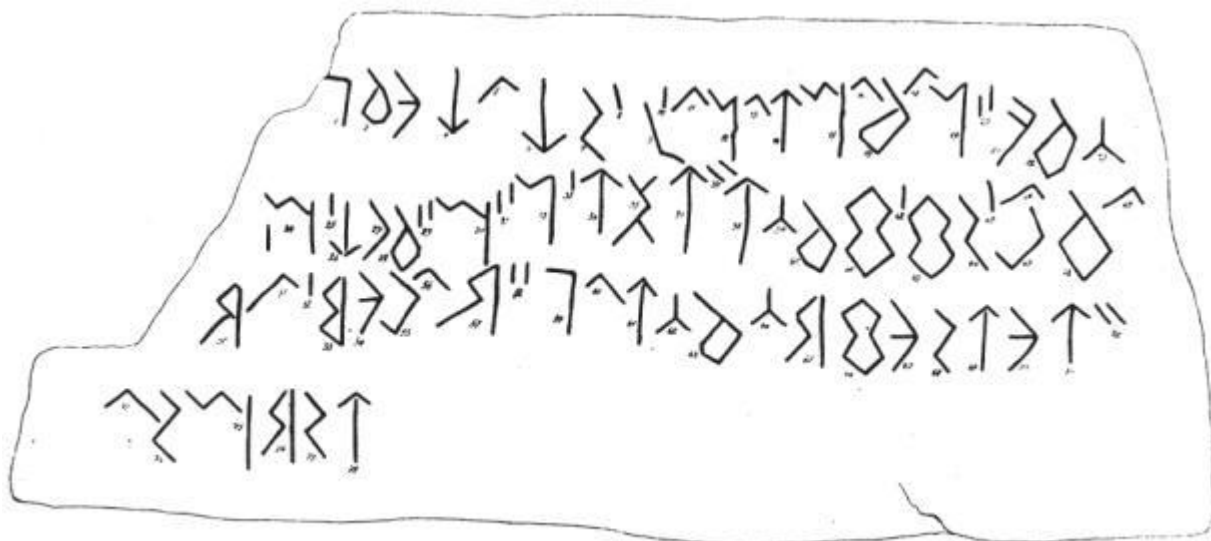
kreslil. Jozef B. Klemens.

Obraz I – Kameň s nápisom.

Roku 1865 na začiatku októbra počul som – cestujúc cez kremnické pohorie do Baňskej Bytrice – od jedného so mnou idúceho sedliaka, s nímž som sa bol dal o vyššie spomenutom nápise do rozprávky, že na tej istej rovine, kde tento nápis leží, má byť i viac takých znakov a čiar a že on sám zná, kde ležia niektoré z nich. Následkom toho vybral som sa bol po dakoľkokrát zase na tú rovinu hľadať tie znaky a čiary, lež okrem chotárnych kremnických a zvolenských znakov nenašiel som nič, až napokon dňa 12. novembra prišiel som cele náhodne na jeden veľký nápis. Bola totiž toho dňa krutá zima a ostrý východný vetor bral so sebou veľkú osuheľ zo stromov, čo ma tak premrazilo, že som bol prinútený hľadať útulok za skaliskom na juhovýchodnom konci tejže roviny strmiacim a kroz obecný ľud Veleštúrovou Skalou, alebo v krátkosti Veleštúrom, Veleštúrom, i Vereždúrom nazvaným. Tu vidiac v jednej pukline chl p suchej trávy a chtiac si k sohriatiu skrehlých rúk oheň rozložiť, vystúpil som na jeden výklenok tejže skaly a lapil sa ľavou rukou na protivnej stene narasteného machu, abych pravou mohol dostať túže suchú trávu. Avšak mach ten, ktorého som sa držal, zostal mi v ruke a na skale kde bol prú prirastený, objavili sa mi niektoré kreslené čiary. Zbadav tieto, odstránil som hneď všetek mach z celej tej skalnej steny i odkryl som k nemalému svojmu prekvapeniu na priloženom obraze IIb vykreslený nápis.

Spomenutá zima urobila mi nemožným dlhšie bavenie-sa a dokonalé odkreslenie Veleštúrovej skaly a na nej vytesaného nápisu i prinútila ma ku skorému návratu. Na spiatočnej ceste zastavil som sa pri tak zvanej Dievčej Skale (Dievčích skál jest viacej na Slovensku), abych ju poobzeral. Táto asi dve siahy vysoká a 8-10 stôp tlstá skala vzdialená od Kremnice niečo vyše pol hodiny cesty k východu a leží v hore temer pri samom vrchovci vrchu Stôssu k polnočnej jeho strane Dievčia Skala podobná je sľaby schválne vykreslenému stípu

a záleží zo samých vodorovne na sebe navrstvených kamenných tablíc. Na ňu možno pristúpiť iba z hornej strany úzkym chodníčkom, ináče je úplne nedostupná. Z oboch jej bokov rozložený je celý rad jej podobných menších i väčších skalín. Vrchovec Dievčej Skaly je silno zarastený machom a hrbovatý a pod ňou ležia v rumoch svrchovca opadavšie kamenné tablice. Pri týchto som konečne – chtiac sa zohriať – urobil oheň a potom som začal prehŕňať tie rupy. Pri tejto práci padnul mi do očí jeden asi 1 – 1,5 palca hrubý, na desať palcov dlhý a deväť široký kus z jednej kamennej tablice. Ten bol na jednej strane úplne machom zarastený. Odstrániv z neho tenže mach, našiel som na ňom zlomok z jakéhosi nápisu.

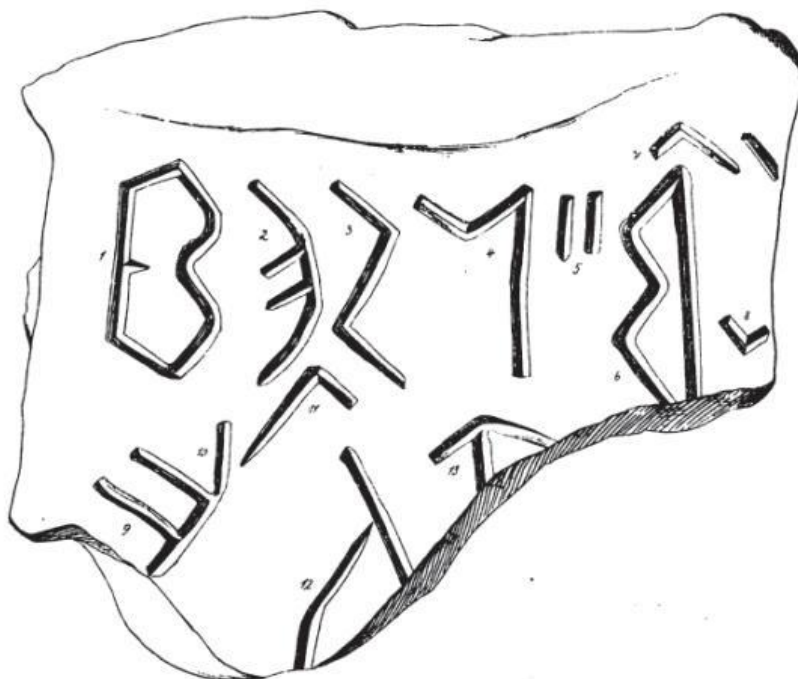

Obraz IIb – Velestúrova skala.

Nápis na Velestúre – súčasná podoba.

Obraz IIb predstavuje Velestúrovu Skalu, a číslice „1, 2, 3, 4“ označujú miesto nápisu.

Obrazec III – kamenná tablica nájdená na vrchovci Dievčinej Skaly.

Ešte majú byť niektoré nápisy na kremnickom pohorí, avšak vzdor všetkému úsilnému pátraniu nepodarilo sa mi vynajst' ich viac, než tieto tri.

Nemajúc po ruke viac starobylych azbúk, nutno mi bolo prvotne srovnávať čiary a písmeny, nachodiace sa v kremnických starobilých nápisoach s písmenami v Kollárovej Staroitalii poznačenými, a vynímajúc niekoľkých písmen, našiel som tu všetky tieto znaky, pravda nie hneď v azbukách na prvej tablici udaných, lež častejšie iba v nápisoach sem i tam roztratené a začasto v okrúhlejšej alebo hranatejšej podobe prichodiace, čo mi ovšem krušnú krem toho prácu nemálo obťažovalo.

Na stranách 78 až 84 ďalej nasleduje podrobná analýza jednotlivých znakov, po ktorej následne Pavel Križko pokračuje:

Takto by teda boly prebraté všetky v kremnickom a velestúrskom a zlomkovom nápise nachodiace-sa písmeny. Pokúsime-li sa teraz podľa dosavadneho vysvetlenia jednotlivých písmen prečítať velestúrsky nápis, bude znieť nasledovne:

Riadok 1: přéchachsilianotmoranezru
 Riadok 2: michkremenitjuteturvivsiagra
 Riadok 3: daiběgodepoturudvěstěte
 Riadok 4: osmdst

Rozdelíme-li ho na jednotlivé slová a vety, budeme môcť hneď lepšie vidieť jeho smysel; teda:

Riadok 1: přéchach silian ot morane, zru-
 Riadok 2: mich kremenitju te turv i vsia gra-
 Riadok 3: da; i bě gode po turu dvě stě te
 Riadok 4: osmdst

Kto čítal Bolského poznámky o Turove, tomu je smysel tohto nápisu jasný. Lež porozoberajme máličko jednotlivé slová a vety v tomto nápise.

V slove „préchach“ alebo lepšie vyslovené „priječach“ každý môže ľahko zbadat' koreň „jach“ –ať, ktoré slovo je posiaľ v užitku u Poliakov i na severovýchodnom Slovensku až po zvolenskú stolicu. Toto slovo znamená to isté, čo slová „ísť, kráčať, stúpať“ alebo čo nemecké „marschieren“. S koreňom sliata predložka „pri“ je každému známa. Celé toto slovo stojí v minulom čase a znamená v terajšej mluve toľko, čo „prijachal“ alebo „prišiel“.

„Silian“ je vlastné meno a síce v jednotnom na mieste množného počtu užitú, jako na príklad v národnej piesni „Všetci sme Slovania tam od sňaznej Tatry; – Čech, Poliak, Rus, Horvát atď.“. Toto meno označuje bezpochyby ten istý národ, ktorý spomína Bolský pod menom „Silingi“.

„Ot“ je to isté, čo i naša predložka „od“.

„Morane“. Morana bola u starodávnych Slovanov bohyňou smrti, no v tomto nápise sú tie slová „ot morane“ iba obrazom, slúžiacim k označeniu tej istej svetovej strany, ktorú Bolský sťa „septembrio“ udáva, teda strany severnej. Môžeme tu teda celkom bezpečne užiť na miesto slov „ot morane“ zreteľnejší výraz „od severu“ alebo od „polnočnej svetovej strany“.

Vo slove „zrumich“ je koreň „rum“, toľko, čo „srúcanina, sborenina“, teda „zrumich“ znamená „srumil, srúcal, v rummy, srúcaniny obrátil, sboril“. I tu poukazuje koncovka „ich“ na to, že toto sloveso v minulom čase užitú.

„Kremenitju“. Mám za to, že v tomto slove každý vidí hneď na prvý pohľad „Kremnicu“, ktorá bola kedysi – podľa svedectva Bolského – predhradím turovským. I Bolský píše, že sborivše Turovo, Silingovia a či Silianii Kremnicu úplne zničili.

Slovičko „te“ užívajú posiaľ Horvati sťa spojku s významom „teda, a, i“. Okrem „te“ píšú ho i „ter“ v tom istom smysle (Je to bezpochyby do drevnej Slovančiny vošantročený latinizmus).

„Turv“. Či toto slovičko nemá znieť „Turov“ alebo „Turovo“, dľa Bolského „Eturum, Eburum“, označujúce marahánskym kniežaťom Turom vystavané mesto? Možno, že sú dve v ňom chýbajúce samohlásky „o“ kroz toho ktorý velestúrsky nápis voľakedy vyryl, buďto z nedopatrenia, buďto schválne vynechané, alebo zvalo sa to mesto v tých časoch, kým ešte stálo, alebo v ktorých bol tento nápis vyhotovený, Turv-om a nie Turovom. Ja ho mám za totožné s mestom „Eturum“, v Bolského baňskomestských pamätňostach spomínaným. Prečo sa však v tomto nápise najprú Kremnica a len potom Turovo (Bolský rozpráva tieto deje v jejich prirodzenom poriadku, totiž tak, jako sa boly po sebe udaly) spomína, keď od severu prišli Siliani najprú bližšie sebe Turovo a len potom ďalej k juhu ležiacu Kremnicu sborili, neviem si vysvetliť. Či snáď mala byť v tomto nápise hlavne Kremnica a Turovo iba pobočne a mimochodom spomenuté? Ostatne táto vec ani mak nemýli smysel v nápise.

„I vsia grada“. „Vsia“ znamená „všetka, všetky, každý“ a slovo „grada“ toľko, čo „hrady, hradby, pevnosti, zámky“. Ktoré hrady sa tu rozumejú, či totiž hradby pred a za Kremnicou vystavené, ktoré spomína Bolský, a či okolo dávneho Turova ležiace hrádky, jejichž pozostatky po dnes vídať, nemožno udat' s presnou istotou. Možno, že oboje, ba možno, že vôbec všetky hrady a pevnosti v dávňjšom kniežatstve marahánskom a či moravskom.

„I bě“, alebo – vypíšeme-li každý hlas – „bie“ znamená to isté, čo pomocné časoslovcia „bol, bola, bolo“. Smysel je „i bolo“.

„Gode“. „God“ znamená v ruskej reči „rok“, v horvátskej „čas“ (rok v horvátštine je „godina“). Jeho smysel v velestúrskom nápise je „rok, rokov“, alebo je to miestny pád (locativ) bez predložky a má znamenať toľko, čo „[v] roku“.

„Po Turu“. Kto je tento Tur? Máme-li rozumeť staroslovanského vojenského boha Tura, ktorý bol pod menom Velesa i pastierskym bohom a ochraňoval stáda a či to marahánske knieža Tura, o ňomž píše Bolský, že

založil mesto „Eturum“? nesnadno síce domakať sa tu úplnej určitosti, avšak ja mám za to, že tu treba rozumeť tohto poslednejšieho; bo dľa Bolského boly mestá Turovo a Kremnica asi okolo roku 280 po Kr. sborené a naši predkovia sotva mali svojho boha za tak mladého; naproti tomu máme-li pred očima tú okolnosť, že Banius čiže Konez – dľa Tacita Vannius – začal panovať okolo roku 20. po Kristu Pánu a že bol knieža Tur jeho predchodcom, tedy nám jasne vysvitne, že tento Tur panoval nad týmto okolím asi na počiatku kresťanského letopočtu, a tak teda sú i v tomto nápise roky po ňom počítané a to síce pravde podobno od začiatku jeho panovania. Tým sa dá vysvetliť i to, že v tomto nápise použitý pohanský letopočet srovnáva sa s Bolského letopočtom kresťanským. Alebo snád' bol Bolskému velstúrsky nápis a jeho smysel a obsah známy a on anmiesto pohanskej použil kresťanskú formu v letopočte.

„Dvě stě te osmdst“ alebo po našsky písané „dvie stie te osmdst“ znamená dľa terajšieho vyslovenia „dve sto i (môžeme vziať i „te“ = „tiež“) osemdesiat“. V ostatnom slove je bezpochyby vynechaná písmena „e“ za písmenou „d“ i maloby to slovo vlastne znieť „osemdesť“. Bolský udáva, že boly Turovo a Kremnica sborené okolo roku 280. po Kristu Pánu a velstúrsky nápis hovorí, že to bolo roku 280 po Turovi. Oboje to vychodí asi na jeden a tenže čas.

Vysvetlivše si takto jednotlivé slová, povedzme si teraz už, jako znie tento nápis v terajšej mluve. Je on nasledujúci:

„Prišiel Silian od severu, sboril Kremnicu a Turovo i všetky hrady; i bolo rokov po Turovi 280.“

A čože obsahuje v sebe ten zlomok z nápisu?

Jeho obsah je tento:

Riadok 1: Vēsnebog...

Riadok 2: zīart...

alebo rozdelené na jednotlivé slová:

Riadok 1: Vēsne bog...

Riadok 2: zīart...

totiž: „Vesne boh[y]ni] (bezpochyby stálo ďalej: obecané alebo posvätené) žiart [visko]“ čiže oltár. Kolký bol voľakedy tento nápis a čo všetko obsahoval neznám; avšak i týchto dakoľko z neho pozostavších slov dostatočne na to pokazuje, že Dievčia Skala v kremnických horách bola kedysi bohyni Lade alebo Vesne, i Devanou zvanej, posvätnou obetnicou.

Jako z posavádneho pojednania vidno, je i velestúrsky i zlomkový nápis nápisom slovanským.

Tu však povstáva otázka, či znali Slovania už pred sv. Kyrillom písmo? Mnohí neprajníci Slovanstva, obzvlášte medzi Nemcami a Maďarmi, zvykli zásadne upierať slovanským národom vzdelanosť, ba ešte len i vlohy a súcosť k nadobudnutiu-si vzdelanosti a následkom toho i písmo. Na dokázanie tohto svojeho tvrdenia nemajú ovšem žiadnych dôvodov okrem svojej bezmedznej zášti a nenávisti a pritom temer úplnej nevedomosti o slovanských pomeroch a dejinách. Kto však si neťažil poobzerať sa po dávnej minulosti slovanskej a pátrať po – žiaľbohu – nemnohých zbytkoch z drevného verejného i súkromného života slovanského; kto bedlive povážil ten stav, v ktorom nachodili sa či už jednotlivé vetve a či i celé Slovanstvo pred vystúpením sv. slovanských blahozvestov na pole verejného účinkovania a práce; kto drevne slovanské náboženstvo, štátne sriadenie, obchody, priemysel a vôbec celý i rodinný i verejný spoločenský život so životom, náboženstvom a inými tomu podobnými vecmi iných drevných národov bedlive porovnal a pritom i tú okolnosť z očí nezpustil, že kadenáhle duch ľudský až po istý stupeň vo svojom vývine dokročil, bez ohľadu na národnosť isté nové neodbytné potreby počítovať počne a im voľky nevoľky vyhovieť je

prinútený; kto, hovorím, toto všetko urobil: ten nebude ani najmenej o tom pochybovať, že Slovania už dávno pred sv. Kyrillom znali a mali svoje písmo.

Na tomto mieste ukončím Križkovo svedectvo, ktoré som si prepožičal z jeho článku "Starobylé nápisy na kremnickom pohorí" a nasmerujem svoj pohľad na samotnú osobu Pavla Križku.

Pavel Križko

Najdôležitejšou postavou celej kauzy veľstúrskeho nápisu (epigrafu) je kremnický archivár Pavel Križko. Za svoj objav, prekreslenie po odliatí, za dešifrovanie teda rozlúštenie nápisu sa mu dostalo málo vďačnosti, zato veľa urážok, osočovania a dokonca bol obvinený, že sám bol organizátorom výroby falzifikátu – teda nápisov. Nepochopenie u časti slovenskej inteligencie, ktorá takto len vykonávala neslovenské túžby, poznačili aj jeho potomkov, jeho deti a vnuci sa museli a dodnes musia borieť s obvineniami vznesenými na osobu Pavla Križka.

Asi najlepšiu charakteristiku Križka a jeho diela podal Jaroslav Mazúrek v knihe Kremnický montanista. Dovoľm si citovať z tejto zaujímavej knihy, rovnako nižšie pri heslách K.K.Zechenter a Michal Matunák.

Pavol Križko sa narodil 30.mája 1841 v Banskej Bystrici. Tu chodil v rokoch 1848-1851 do normálnej (základnej) školy. Roku 1855 sa zapisuje na gymnázium. Venuje sa najmä histórii. Ako žiak IV.triedy gymnázia študuje stručne záznamy rodinnej kroniky, ktorú našiel u otca a dopĺňa ju správami o svojich predkoch, ktoré zistil v cechových archívoch. Tak vzniká prvých 17 strán prvej historickej práce Pavla Križka pod názvom Dejiny rodiny Križko. Križkove sľubne započaté štúdium ohrozili zlé finančné pomery v rodine. Ako študent V. triedy gymnázia podáva si Pavel Križko žiadosť o prijatie na uprázdnené miesto učiteľa v Kremnici. Roku 1861 nastupuje na kremnickej evanjelickej škole s nádejou, že sa bude môcť vrátiť k štúdiám. No táto jeho túžba sa nesplnila. Prvých 10 rokov pôsobí Pavel Križko ako učiteľ. Vedľa svojej činnosti učiteľskej, kantorskej a ľudovovýchovej, neustále navštevuje mestský archív. V prvých rokoch ho zaujala postava Juraja Langsfelda, dobrovoľníka z rokov 1848-1849, neskôršie začínajú pútať jeho pozornosť staré nápisy a písmo vôbec a čoskoro ako obyvateľa Kremnice aj baníctvo. Na základe zisteného materiálu z mestského archívu začína Pavel Križko písať historické články, ktorými prispieva do slovenských odborných a ľudovýchovných časopisov. Po založení Matice slovenskej sa intenzívne zapája do jej činnosti. V Kremnici spolupracuje s lekárom a spisovateľom Gustávom Kazimírom Zechenterom – Laskomerským a profesorom (gymnaziálnym) Frankom Štubňom. Prispieva do rôznych časopisov, napr. do Paulínyho Sokola (článok o Jánovi Jiskrovi), do Pešťbudínskych vedomostí atď. Neskôršie sa Križko stáva kremnickým archivárom. Pri svojom nastúpení na nové miesto sa Križko zaväzuje, že uvedie do poriadku celý archív. Tak starší listinný materiál, ako aj mestskú registratúru od roku 1699, ktorá si vyžadovala náležité usporiadanie. Tento svoj záväzok Pavel Križko aj svedomite splnil. Keď v roku 1874 navštívili členovia Uhorskej historickej spoločnosti na svojej študijnej ceste i kremnický archív, s Križkovou pomocou mohli podať v krátkom čase prehľadnú správu o stave kremnického archívu. Hoci s ohľadom na hodnotnú prácu povolilo mestské zastupiteľstvo Križkovi ročne 150 zlatých ako osobitný príplatok, bol jeho archivársky plat malý a nepostačoval pre neprestajne vzrastajúcu rodinu. Výchova detí a časté choroby nútili Križka aby sa uchádzal o miesto účtovníka, ktoré bolo lepšie platené. Roku 1877 sa skutočne stal mestským účtovníkom. Tento úrad zastával až do roku 1889. Ako mestského úradníka poverilo mestské zastupiteľstvo Križka v rokoch 1881-1888 správou bane Karol. O činnosti bane vydával Križko každoročne správy, neskôršie mu mesto zverilo aj správu lesov. Bolo treba dať ráznym spôsobom do poriadku lesné a banské hospodárstvo mesta, zruinované nesvedomitými a chamtivými úradníkmi. Po roku 1900 sa opäť vracia do archívu. Ako archivár ochotne radil historikom, ktorí sa naňho obracali s prosbou o poskytnutie materiálu k určitým témam.

Po dlhoročnej práci v ťažkých podmienkach Križko ťažko ochorel na obličky a dňa 25.marca chorobe podľahol.

Pamätná tabuľa Pavla Križku umiestnená na dome, kde žil a pracoval (dom s popisným číslom 397/18)

Pavol Križko, významný historik, archivár, kultúrny činiteľ a popredný slovenský národný dejateľ, upozornil na seba už ako študent gymnázia v rodnej Banskej Bystrici. V tom čase sa venoval najmä písaniu povestí a básní. Križkovo národno-emancipačné úsilie kladne hodnotil aj jeho priateľ a prvý kritik jeho tvorby P.Dobšinský. Dokladá to list z 2.decembra 1859, v ktorom píše: „Vaše úmysly národu sa obetovať a všetko, čo je dobré dľa síl a schopností napomáhať, sú veľmi chváľitebné...“ Križko aktívne pôsobil vo viacerých slovenských spolkoch, bol jedným zo zakladateľov Matice slovenskej v roku 1863 ako 20-ročný a v roku 1890 Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Bol aj členom viacerých spolkov – Slovenského vzdelávacieho spolku v Budapešti, Tatrína, Slovenského akademického spolku vo Viedni. V roku 1874 sa stal členom Maďarskej Historickej spoločnosti, v roku 1893 Tekovského historicko-archeologického povereníctva. Publikoval vo viacerých časopisoch a novinách, ako Evanjelických cirkevných listoch, Letopise MS, Národných novinách, Slovenských pohľadoch, Zborníku muzeálnej slovenskej spoločnosti, Pešťbudínskych vedomostiach. Po roku 1864 sa venoval najmä písaniu historických článkov. Rok 1872 je v živote P. Križku medzníkom. Dňa 16. apríla 1872 bol vymenovaný za archivára mesta Kremnica. Tu, v nedobrom pracovnom prostredí, začal systematickú prácu usporadúvania bohatého, ale zanedbaného archívu mesta. Práve Pavlovi Križkovi prináleží zásluha na vzniku skutočného archívu mesta Kremnica. Počas jeho pôsobenia v Kremnici pokračoval v aktívnej činnosti aj na národnom poli. Keď v roku 1864 prebiehala medzi Slovákmi akcia na podporu MS „Sbierajme sa“, v Kremnici sa tejto úlohy ujal P.Križko. Spolu s G.K.Zechenterom – Laskomerským sa P.Križko aktívne zúčastňoval aj na zbierke Dom MS a v rokoch 1871 – 1875 bol doručovateľom matičných spisov pre členov kremnického jednatelstva. P.Križko ako literát, vedec a národovec udržiaval rozsiahly písomný styk nielen s poprednými osobnosťami slovenského národného a kultúrneho života, ale aj s poprednými vedcami a spisovateľmi v Čechách, dokonca aj s maďarskými historikmi a archivármi. Korešpondencia P.Križku uložená v Štátnom ústrednom archíve SK v Bratislave dokladá čulý písomný styk s maďarskými historikmi, ako bol Viliam Frankl Franknoi, Alexander Szilágyi a Ladislav Fejérpataky. P.Križko sa tešil veľkej úcte a vážnosti maďarských historikov. Dokumentuje to viacero listov, napríklad list z 5.februára 1897, v ktorom Szilágyi vyslovuje pochvalu P.Križkovi za uverejnený príspevok v časopise Századok – Bethlen Gábor király Kormocbánya (Kráľ G.Bethlen v Kremnici). P.Križko

sa počas pôsobenia v Kremnici postavil na čelo kultúrneho diania mesta. Vyčlenením zbierok z archívu mesta sa stal i zakladateľom mestského múzea v roku 1889. Na jeho podnet vznikol v Kremnici filatelistický spolok Album. Ďalej sa stal zakladateľom Tovarišského spolku, ktorého úlohou bolo vzdelávanie tovarišov vo všetkých potrebných vedomostiach bez ohľadu na náboženstvo a národnosť. Odštiepením časti členov Kasína v Kremnici vznikol meštiansky čitateľský spolok, ktorý si zvolil za predsedu P.Križku. Kultúrny život zároveň prebiehal aj v Križkovom súkromí. Známe boli nedeľné spoločenské popoludnia alebo večery, ktoré Križkovci usporadúvali pre rodinu a bližší okruh priateľov. Poriadali sa tu recitačné vystúpenia, divadelné predstavenia a iné podujatia. „*Patrilo k črtám jeho osobnosti stavať sa aktívne k výzvam vedeckých pracovníkov, spisovateľov, redaktorov, ale aj obyčajných ľudí... je prítomný i duševnou i hmotnou podporou.*“ – tak zhodnotil Pavla Križku jeden z jeho priateľov Pavol Mudroň. Pavol Križko na výzvu Svetozára Hurbana Vajanského v roku 1880 prispel do Slovenských pohľadov prácou – „Kremnická komora a jej grófi“. Zároveň na prosbu redaktora Petra Rovnianka viacerými prácami prispel aj do Amerikánsko-slovenských novín, ktoré vychádzali v USA v Pittsburgu (Feruľa, 1899, Starodávny veštec a povesť Anna, 1901). Križkova aktívna činnosť na poli slovenského národného života sa prejavovala nielen vo sfére duchovnej, ale aj v priamej finančnej pomoci pre hospodárske pozdvihnutie Slovenska. Jeho podporu môžeme sledovať pri založení Hornouhorskej Tatra banky(1885) i pri vzniku nového podniku pre mechanickú a elektrotechnickú industriu v Žiline. Pavlovi Križkovi patrí úcta aj za štedrú finančnú podporu chudobným slovenským študentom, hoci sám bol v neustálej finančnej tiesni. Dokumentuje to viacero zachovaných listov, napríklad list Jána Rumana zo 7.júla 1847: „*Môj drahý druh Dušan (Ruppeldt) odovzdal mi podporu Vaším blahorodím jemu láskavé doposlanú v obnose 20 zl....vd'aka Vám za to, úprimná srdečná vd'aka.*“.

Pavol Križko svojou činnosťou prispel aj k zblížovaniu s českou kultúrou ba s českými kultúrnymi a vedeckými osobnosťami. Stýkal sa s takými osobnosťami, ako bol český filológ prof. František Pastrnek, ktorý Križku osobne v Kremnici navštívil, ďalej s veľkým českým spisovateľom Aloisom Jiráskom, ktorý pri písaní románu z čias husitského vyst'ahovania našiel v P.Križkovi vzácneho priateľa a pomocníka v oblasti histórie. Za pomoc venoval A.Jirásek P.Križkovi druhý zväzok románu Bratstvi: „*Pamiatke P.Križku, šľachetného národovca slovenského.*“ Tejto pocty sa však už Križko nedožil, pretože krátko pred jeho vydaním zomrel. Dielo, ktoré P.Križko vytvoril, je svedectvom jeho osobných vlastností. Hovorí a presile pracovitosti, usilovnosti a obetavosti vedca, historika a významného národného dejateľa. V tomto duchu vychoval aj svojich potomkov, z ktorých sa viacerí stali významnými osobnosťami v oblasti kultúry, vedy a techniky.

Práce Pavla Križka o velestúrskom nápise.

Hlavným dielom Pavla Križka je práca „*Starobylé nápisy na kremnickom pohorí*“, ktorý opublikoval Letopis Mastice Slovenskej Ročník V. Sväzok I., Banská Bystrica, 1868. V prílohe tohto Letopisu sú 3 prílohy – kresby nápisov na Smrčníku, Velestúre a z úlomku spod Dievčej skaly.

Pavol Križko podrobne opisuje okolnosti, ako ho pri hľadaní prvého nápisu miestny sedliak dôrazne varoval, aby ho nehľadal, že je to čarodejnicke písmo, bo tam vraj „zo šiarkana veľa jedu vytiieklo“. Križko kameň našiel, znaky opísal a uverejnil.

Križko potom opisuje, akým zvláštnym spôsobom v chladnom počasí našiel druhý nápis na Velestúrovej skale, a tento názov považuje za hlavný. Tretí nápis Križko objavil na malom úlomku pod dnešným Kremnickým Štósom, pod jeho severným skalným útvarom, zvaným Dievčia skala.

V ďalšom Križko podáva svoj výklad – prepis nájdených znakov a celých slov. Vidno, že v tejto problematike mal prečítané takmer všetko, čo v tom čase bolo možné pozháňať v rôznych jazykoch v tej dobe.

Skúšobný kameň (Cvičná skala).

Výstižnejšie pomenovanie bližšie realite je: Takzvaný skúšobný kameň. Neprajníci P.Križka prišli s teóriou, ktorá znela, že umným pôvodcom nápisov bol Pavol Križko, kresličom J.B.Klemens a písmo do skaly ryl Moravčík, obuvník z Kremnice.

Tento tzv. Skúšobný kameň sa nachádza v Zechenterovej záhrade, ktorá sa nachádza neďaleko centra mesta v jej JV časti. Zechenterova záhrada je vlastne pozemkom s drevinami, kríkmi, kvetmi, trávnikom, s viacerými chodníkmi pre prechádzky, a práve pri ceste nad touto záhradou leží tento „dôkaz“.

Tzv. "Skúšobný kameň" sa nachádza v Zechenterovej záhrade.

Galéria bádateľov 19. storočia a zač.20.storočia

Jozef Božetech Klemens

Jozef Božetech Klemens (1817 1883), maliar, sochár, technik a prírodovedec, sa ako priateľ P. Križku zaujímal o jeho objav. Spolu s ním bol pri odliatí nápisu na kameni na Smrečníku a prekreslil ho do známej publikovanej podoby. Jeho ďalší presný podiel na jeho výskume, vylúštení je zrejmý z detailného skúmania všetkých dostupných archívnych dokumentov.

Je len smutným faktom, že aj Klemens bol namočený do údajnej kauzy velestúrskeho falzifikátov, kedy ho M. Matunák označil ako kresliča nápisov, podľa želania pôvodcu nápisov P. Križka. Aj Klemensovo meno tak bolo pošpinené.

Okrem prepisov a odliatkov je hlavným Klemensovým príspevkom článok *“Dodatok ku nápisom runoslovenským v horách Kremnických”*, ktorý bol rovnako ako Križkov článok uverejnený v Letopise Matice slovenskej Ročník V., sväzok I., Banská Bystrica 1868. Nasleduje hneď po Križkovom príspevku. Okrem popisov kameňov, vlastnej interpretácie, je v príspevku aj zaujímavá informácia, ako sa výlet 22 pútnikov (z toho 9 žien) 25.8.1868 skončil rozčarovaním, pretože *„okolo náhrobného kameňa našli sme zem rozhádzanú, skaly rozmetané, a kameň písmenami ku zemi nachýlený. Kto tu kopal a čo našiel nezná sa. Nápisu nestalo sa nič.“*

Klemens vyrobil 20 sadrových odliatkov malého nápisu (Dievčia skala) a po 2 odliatky nápisov zo Smrčníka a Veľestúra. Klemensova práca je dôležitá aj preto, lebo v nej spomína ďalšie nápisy z územia Slovenaska. Niektoré z nich sa aj podarilo nájsť.

Gustáv Kazimír Zechenter – Laskomerský

G. K. Zechenter Laskomerský bol veľmi dobrý priateľ P. Križka, obaja jeden čas bývali v jednom dome, pomáhali si, obom im v jeden deň osadili pamätné tabule (1932), obaja majú po sebe pomenované ulice v Kremnici.

V knihe Kremnický montanista je rovnako obsiahla charakteristika G. K. Zechentera – Laskomerského. Keďže nie je „hlavnou postavou“ našej kauzy (hlavnými sú Križko, Matunák), uvediem iba skrátenú verziu:

Gustáv K. Zechenter – Laskomerský (1824-1908) – lekár a spisovateľ. Jeho činnosť však bola oveľa všestrannejšia. Okrem lekárskeho povolania a literárno-publicistickej práce bol aj uznávaným geológom, mineralógom, botanikom, verejným činiteľom, národným buditeľom a maliarom. Vyše polstoročia pomáhal všestrannému rozvoju slovenského národného života. Za aktívnu činnosť bol za trest preložený z Brezna do Kremnice v roku 1868. V tom čase to bola neľahká prax. Kremnickí baníci žili vo veľmi biednych pomeroch... Známe je jeho priateľstvo s významným slovenským geológom Dionýzom Štúrom, v Kremnici sa zblížil s Pavlom Križkom, spolu sa zúčastňovali matičných aktivít. Osobne sa poznal a stretal v Pešti s Jánom Kollárom, vo Viedni poznal Ľudovíta Štúra, v Modre Janka Kalinčiaka a iných štúrovcov, v Brezne sa stýkal s Jánom a Samom Chalupkovcami, dopisoval si s J.M.Hurbanom, Jankom Franciscim, Pavlom Dobšinským a inými. Obdobie prežité v Kremnici bolo najplodnejším obdobím jeho života.

Vo svojich Pamätiach sa G. K. Zechenter Laskomerský vyjadril, že písmo nápisov na Veľestúre je venetské a nápisy sú písané týmto italickým štýlom.

Ján Petrikovich

Dr. Ján Petrikovich publikoval svoj príspevok o nápise v Malachovskej doline v Časopise Muzeálnej slovenskej spoločnosti, č.5, roč.VII., r.1905. Tento nápis sa neskôr akosi „vytratil“, ale podľa niektorých správ ešte existuje a „čaká“ na svojho znovuobjaviteľa a lúštitel'a.

Zaraďujeme ho do „galérie veľestúrskeho autorov“ aj preto, lebo prieskum nápisu na Vysočine by mohol dokázať vinu či nevinu Križka a jeho priateľov.

Martin Žunkovič

Tento major c. k armády z Kroměříža, pôvodom Slovinec, sa ku veľestúrskeho nápisu vyjadril vo svojom diele Slawische Runen-Denkmaeler (Kroměříž,1915). Venuje mu necelé 4 strany, pozornosť venoval aj Smrčníku a Malachovskému nápisu, ktorý uverejnil Ján Petrikovich.

Žunkovič sa jednoznačne prikláňa na stranu obhajcov pravosti veľestúrskeho nápisu, preberá preklad Križka. Silian je podľa Žunkoviča pán zo Žiliny, mesta s hradom pri Váhu. Tur je identický s Turčianskou župou, Morana je názov hraničnej oblasti. Nápis bol podľa Žunkoviča vysekaný na najkratšej spojnici Kremnice s Banskou Bystricou.

Táto práca je dôležitá aj preto, lebo sa tu spomínajú podobné iné nápisy z celého Slovenska: Havrania skala, Hronec, Inovec, Nová Lehota, Bogliarka, Sabinov, Kriváň, Ružomberok.

Bôžik na Smrčniku.

Galéria bádateľov 20.storočia a zač.21.storočia

Vojtech Bukovinský

Dr.Vojtech Bukovinský má najväčšiu zásluhu v tom, že článkom “*Dešifrovanie legendy o veľestúrskom epigrafe*” v Zborníku Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici, č.5, r. 1986 uviedol na pravú mieru množstvo informácií.

JUDr. Vojtech G.Bukovinský (1.1.1916 – 28.8.1989) bol právnik, ktorý sa počas svojho plodného života stal známym svojim úsilím poznávať pravdu v oblastiach histórie, archeológie, jaskyniarstva a v príbuzných

odvetviach. Jeho práca „*Dešifrovanie legendy o velestúrskom epigrafe*” je pomerne neznáma, aj keď svojim významom je priam povinným čítaním pre každého záujemcu v kauze Velestúr. Svojim významom je tak dôležitá, že by si zaslúžila úplný prepis. V skrátenej verzii podávam jej hlavné myšlienky, v závere to bude však často doslovne citované.

V. Bukovinský bol pobúrený článkom v Novom Slove č.4 z roku 1972, kde bol opätovne Pavol Križko obvinený z falzifikátorstva. Preto po práci na dešifrovaní nápisov v Bodine sa začal venovať Velestúru, a urobil tak precízne, pátral priamo v archívoch, miesta osobne navštívil, a výsledok sa dostavil.

Bukovinský podal celú genézu, ako P.Križko našiel „*hrobový nápis*“ v roku 1861, a v roku 1864 (presne 12.11.1964) aj epigraf na Velestúre. Po ich publikovaní v časopise Sokol (roč.1862,1863 a 1865) tieto nápisy nikto nespochybnil. Oba nápisy boli voľne prístupné, ich autenticita overiteľná. Sám Križko podľa Bukovinského by sa asi ťažko odvážil vykresat' venétske litery do skál v prostredí vtedajšej Kremnice, kde si to mohli ľahko overiť miestni Nemci, maďarskí úradníci, dôstojníci honvédskej posádky alebo organizovaní turisti. Pavol Križko bol až do svojej smrti vážnym občanom Kremnice.

Bádateľ D.Žunkovič takisto o nápisu nepochyboval, nápis aj odfotoval a o jeho pravosti vlastne do roku 1928 nikto nepochyboval. Až práca Michala Matunáka z roku 1928 spustila lavínu obvinení, pričom však táto Matunáková argumentácia pozostáva z niekoľkých viet, a poznámka o spolupáchateľoch Križkovi, Klemensovi a Moravčíkovi bola vsunutá do poznámky pod čiarou. Takže pár viet, a čo všetko zmôžu také vety, keď sa ich chopia „odborníci“.

Bukovinský postupne uvádza argumenty v prospech pravosti nápisov : kresličom nemohol byť Klemens, pretože ten v tom čase pôsobil v Žiline a železničné spojenie vtedy ešte neexistovalo.

Aj druhý údajný spolupáchateľ obuvník Moravčík vraj trénoval vysekávanie rún v Imrišovskej záhrade okolo roku 1860. Logika tejto konštrukcie je absurdná: nikto majstra čižmarskeho šidla a kopyta sekať nevidel, nevie sa, kto by ho platil, a je absurdné, aby sochár a maliar Klemens poslal sekať písmená a znaky obuvníka! Navyše každý si aj dnes, v 21.storočí môže overiť spôsob sekania znakov na oboch kameňoch.

Bukovinský si všimol recenziu dr.Viléma Pražáka v ročenke Bratislava (1929), ktorá vyšla ako časopis *učené spoločnosti Šafaříkovy*. Pražák vypustil do obehu veľmi závažné klamstvo, keď napísal, že Michal Matunák bol očitým svedkom toho, ako sa tieto nápisy vyrábali ako falzifikáty. Táto jasná lož sa neskôr preberala ďalej, bola prebratá aj do prvej slovenskej encyklopédie v roku 1932 (Slovenský náučný slovník, Bratislava – Praha 1932), ktorej zostavovateľom bol aj dr. Vilém Pražák... A nikomu nenapadlo overiť si, že Michal Matunák sa narodil v roku 17.júla 1866, teda „očitý svedek Michal Matunák“ nebol v rokoch Križkových nálezov a publikovania (1862-1865) ani na svete! Dr.Bukovinský to jasne zhrnul : **Dr.Vilém Pražák zámerne a očividne klamal. O tom, čo ho k tomu viedlo, sa tu šíriť nemienim.**“

Dr.Bukovinský si ďalej všimá argumentáciu MUDr. Gustáva Zechentera – Laskomerského, ktorý vo svojom životopise „*Päťdesiat rokov slovenského života*” (Tatran,Bratislava 1974) opisuje príhodu, keď počas jedného výletu na Velestúr našiel v sutinovom kuželi pod bralami Velestúra zlomok kameňa s vyrytými symbolmi. Uznávaný geológ Zechenter-Laskomerský uvádza rovnako hlbokú zvetralosť celej plochy, teda rovnako plochy aj nápisu do hĺbky 2 milimetrov. Michal Matunák tento dôkaz samozrejme nespomenul...

Michal Matunák sa prejavil aj ako geologický analfabet, pretože píše o ľahko zvetrateľnom trachyte, ktorý nápis neudržia ani 200 rokov. Pritom andezit (správny názov) je mimoriadne tvrdý a trvácny nerast, ktorý sa používa na výrobu dlažbových kociek.

Pravdepodobne najrukopnejším a najpresvedčivejším dôkazom Križkovej nevinu (a viny Matunáka) sú dva prvé a jediné odpisy velestúrskeho epigrafu, ktoré si Pavol Križko zhotovil tužkou priamo na Velestúre, keď

epigraf dňa 12.11.1864 našiel a očistil od lišajníkov. Tento málo známy Bukovinského objav sa nachádzal v jednej z kníh označených pečiatkou „Ex libris Pavel Križko“.

Citujem : „Je to kúsok papiera rozmerov 17 x 21 cm. Papier bol už vtedy čiastočne popísaný. Križko ho použil zrejme iba preto, lebo nemal pri sebe iný, vhodnejší papier.“

Prvý odpis prezrádza nezvyčajnú roztržitosť a vzrušenie odpisovateľa. Ved' hneď na začiatku vynechal šesť symbolov (7 až 12). Ba aj po znaku na pozícii 29 sa opäť pomýlil. No toto už zbadal a chybné nakreslené znaky prečiarkol. Potom už podkresľoval zvyšné symboly až do konca správne. Jednako urobil jednu priam neuveriteľnú chybu. Pri dodatočnom očísľovaní znakov mal na druhom riadku pokračovať od číslice „30“, no on omylom napísal číslicu „20“; tak dostal počet znakov iba 26 (miesto 72). Križko sa zorientoval, že sa kdesi pomýlil. Obrátil preto papier, aby sa na druhej strane pokúsil o zopakovanie odpisu. Zvolil však iný postup: najprv si urobil päť vodorovných čiar a nad ne napísal číslice od 1 po 80. Pod tieto potom opatrne podkresľoval jednotlivé symboly. Dostal tak správny počet znakov – 78.

Po príchode domov z nevysvetliteľných pohnútok zlúčil (píšúc už perom) symboly 45 a 46 do jedného a ostatné postupne prečísľoval. Tak zredukoval ich počet na 77. V tomto chybnom podaní vyhotovil perokresbu veľestúrskeho epigrafu a poslal ju so svojím príspevkom na uverejnenie. (Sokol, roč. IV. (1865), str.11-12.)

Žiada sa ešte upozorniť na to, že poniže druhého (opakovaného) odpisu sú horizontálne rozvinuté a od 1 do 13 očísľované symboly vyryté na úlomku skaly, ktorý Križko našiel v štrkoch pod tzv. Dievčou skalou pri návrate z Veľestúra.

Pavol Križko sa teda mýlil a tápal pri odpisovaní veľestúrskeho epigrafu práve tak ako človek, pre ktorého epigraf predstavoval úplné novum. Keby Križko bol text najskôr poznal, nebol by ho tak zdĺhavo a prácne odpisoval.

Pokiaľ ide o zlúčenie symbolov na 45 a 46 pozícii, Križko zasa prezradil, že nemal ani potuchy, čo tie drobné znaky znamenajú. Ide tu totiž o samohlásky „i“ a „a“ z venétskeho písma, či abecedy. Spojením týchto znakov vznikla skomolenina, ktorá vo venétskom písme nejestvuje. Na perokresbe, ktorú maliar J. B. Klemens uverejnil (Letopis Matice slovenskej, roč.1868) sú síce symboly 45 a 46 nakreslené správne, (oddelene), ale znaky pod číslom 27 a 55 sú podané odlišne od Križkových. Tieto rozdielnosti sú presvedčivým dôkazom toho, že medzi Klemensom a Križkom nejestvovala akákoľvek vzájomná spolupráca. Každý sa pri odkresľovaní veľestúrskeho nápisu spoliehal iba na svoje oči a dosiahnuté výsledky si vzájomne neporovnávali, nekontrolovali.“

Bukovinský v ďalšom texte uvádza dôkazy, ako A. Csanda dokázal, že v roku 1897 vydané kurucké piesne, údajné zozbierané Imrichom Matunákom, otcom M. Matunáka, sú falzifikáty zhotovené samotným Michalom Matunákom. Na toto upozornil na stránkach Slovenských pohľadov v roku 1897 v poznámke Pavol Križko, a to bol pravdepodobne jeden z hlavných dôvodov pomsty M. Matunáka, ktorý na Križka po jeho smrti vyhotovil obvinenie z falšovania nápisov.

Bukovinský uvádza aj školácku chybu M. Matunáka, ktorý proti Križkovi vytiahol argument, že J. Bolský – dejepisec, ani neexistoval.

Pavel Križko vo svojej práci pre svoju slabšiu latinčinu uviedol názov diela Bolského iba preloženým názvom. Michal Matunák v snahe potvrdiť svoju teóriu odcitoval však aj miesto a rok vzniku tohto vzácneho rukopisu, čiže „Posonium, 1627“, ktorý vo svojom diele Križko ani raz nespomenul.

Bukovinský píše: „Michal Matunák sa priam školácky potkol a to ho usvedčuje, že knihu Jána Bolského mal v rukách a postaral sa o jej zmiznutie z fondov kremnického mestského archívu!“

Záver príspevku Vojtecha Bukovinského si zaslúži byť ako veľmi dôležitý dôkaz uverejnený v plnom znení (strany 303 a 304.):

„Keď sa Michal Matunák roku 1922 usadil v kremnickom mestskom archíve, stal sa sám sebe pánom. V tomto postavení sa konečne vybral na Veľestúr, aby zhladal vychýrené skalné nápisy. Márne však chodil okolo brál, Križkov epitaľ nenašiel. Vysvetlil si to na jeho vzdelanie primerane naivným spôsobom : za uplynulých šesťdesiat rokov, čo Križko napís do brala vysekal, dažďová voda ho do tla zmyla. To, že starobylý nápis urobili „neviditeľným“ lišajníky, mu ani na um neprišlo. Publikovať svoje zdanlivo objektívne zistenie Michal Matunák nepokladal za atraktívne pri zaplánovanom zhanobení už nebohého, a preto celkom bezbranného Pavla Križku. Prišiel na súčasie riešenie: rozhodol sa epigraf podľa zachovaných predlôh do brál Veľestúra znovu vykresiť. Bolo potrebné si túto prácu mimo Veľestúra vyskúšať. Nuž a to sa dialo v Kremnici na rovnakom materiáli, aký bol na Veľestúre. Tak sa asi dostalo na balvan v Imrišovskej záhrade meno „Karol Moravtsik“. Po zácviku sa na brálach Veľestúra objavil Matunákom celkom trefne pomenovaný „novšie zostavený“ nápis. Keď kniha o dejinách Kremnice r. 1928 vyšla, nápis na Veľestúre mal už akú-takú patinu. Jednako nemohol robiť dojem „starobylého“ nápisu. A všetko bolo v najlepšom „poriadku“. Michal Matunák sa zrazu vyšvihol vysoko nad Pavla Križku. Na Matunákov podfuk sa za celé polstoročie neprišlo. A veru nikto by na tomto stave nebol niečo zmenil. Považujem za šťastie, že som sa na Veľestúr dostal až 28. júla 1983. Falošný epigraf bol by i mňa zmiatol. Keď som prvýkrát na Veľestúr vystúpil, Matunákovu imitáciu Križkom objaveného epigrafu už nebolo vidieť. Podľa výpovede Bedricha Gayera skalisko s nápisom sa zrútilo (žeby po zásahu výbušnín?) a dopadlo popísanou plochou dolu. Menovaný znalec Kremnice a jej okolia po zhladnutí kresby starého epigrafu potvrdil, že na zrútenom balvane bol vyrytý presne ten istý text.. O tom som nevedel ani pri mojom druhom výstupe na Veľestúr, ktorý som vykonal dňa 10. októbra 1984. Netreba tu už dodávať, že pôvodný epigraf som, aj keď dokonale zamaskovaný lišajníkmi, našiel.

Nuž a na záver už iba toľkoto: predpoklad, že rytiny na Veľestúre sa „neudržia ani 200 rokov“, ako to tvrdil Michal Matunák, vypočítal podľa tohto vzorca : 60 + 60 (roky počítané od vzniku falošného epigrafu) + prídavok = menej ako 200. Neostal pri jednoduchej matematike: 60 + 60 = 120. Poistil sa, veď pamätal i na budúcnosť: čo ak aj po uplynutí stodvadsiatich rokov ostane nápis ešte zreteľný? Počínal si prezieravo. Prerátal sa však v jednom. Pavlom Križkom objavený a ním publikovaný nápis existuje na Veľestúre možno už tisíc rokov a má pred sebou nesmierne dlhý život...

Pre úplnosť treba ešte doložiť, že skalný stĺp (andezit má totiž charakteristickú stĺpovitú štiepivosť) sa podľa Bedricha Gayera zrútil v čase medzi jeseňou roku 1982 a jarou nasledujúceho. K tejto ešte neobjasnenej udalosti došlo teda iba niekoľko týždňov pred mojou prvou návštevou veľestúrskej lokality. Iba tejto nadmieru šťastnej okolnosti možno vďačiť, že sa podfuk s epigrafickým falzifikátom po toľkých desaťročiach podarilo odhaliť. Na tomto úspechu má významný podiel aj bývalý kremnický haviar, vyše osemdesiatročný Bedrich Gayer. On síce poznal iba ten „novší“ záznam. No o jeho „zániku“ ma mohol informovať jedine on. Veď dôverne pozná široké okolie Kremnice a dennodenne sa v ňom pohybuje. Na rozlúštení veľestúrskej „záhady“ má nesporne veľký podiel.

Urobím všetko, aby sa falošný veľestúrsky nápis stal opäť viditeľným. Stane sa akiste vyhľadávanou atrakciou v tejto turistami málo navštevovanej časti Kremnických vrchov.

Veľestúrske andezity nebudú príťažlivými iba pre záujemcov o epigrafy, ale aj pre lichenológov. Veď tamojšie lišajníky odohrali nezvyčajnú rolu pri zrode a mimoriadne dlhom pretrvávajúcej legendy o takzvaných „kremnických falzifikátoch“.

Záverom ostáva iba dodať, že odhodlanie pána Bukovinského by malo nájsť pokračovateľov, lebo doteraz je jeho príspevok takmer neznámy, a snáď bude inšpiráciou pre súčasníkov.

Antonín Horák

Antonín Horák je autorom kontroverznej knihy "O Slovanech úplně jinak", ktorá vyšla vo Vizoviciach v roku 1991. Toto dielo má svojich obdivovateľov i zarytých odporcov, odporcov hlavne v akademických kruhoch. Nebudeme sa venovať celému dielu, iba našej téme – Velestúru.

A.Horák sa Velestúru venuje v kapitole "Rúnové nápisy na Slovensku", a to Náhrobnému kameňu od Velestúru ako aj nášmu predmetu skúmania : kapitola 15. Pohanské obětiště Velestúr (str. 83-87).

V príspevku je podrobne opísaný objav nápisu samotným Križkom, opísaný v Letopise Matice slovenskej (1868,roč. 5, sv.II,str.75). Potom sa opisuje proces lúštenia nápisu, ktorý Križko označil za runy. Je tu aj Križkov prepis nápisu:

Prijechách Silián at Maráně zruimich Kremenitjá tě Túr wi wsí á hradáj bie hade pa tursku dwiestie tě asmdst.

Antonín Horák má svojské vysvetlenie dôvodov pre napísanie textu, tie tu nebudem rozoberať, dôležité je však jeho pevné presvedčenie o pravosti nápisov: *Ze všeho nejdůležitější je však tato otázka: "Mohou být oba uvedené nápisy Križkovými falzifikáty, za které jsou prohlašovány? To může tvrdit jen ten, kdo obě památky na vlastní oči neviděl a vlastní rukou nezkusil výřít do kamene rýhy písma. Napodobení a umělé zestařání je vyloučeno."* (str.87).

Jiří Rieger

Ceský bádateľ PhDr. Jiří Rieger, stredoškolský učiteľ nemeckého a ruského jazyka na Strednej priemyslovej škole stavebnej v Mělníku, vzdialený príbuzný známeho politika 19. storočia F. L. Riegra, sa starým nápisom venoval po celý život. Ako je uvedené v jeho texte, veľkou pomôckou pre neho bola práca Alfa Mongého a O.G.Landsverka : "*Norse medieval cryptography in runic carvings.*"

Správnosť a univerzálnosť tejto praktickej univerzálnej príručky si overil aj na velestúrskom nápise, a svoje zistenia uverejnil v svojich dielach, ktoré však neboli široko publikované, ak neberieme jeho iné príspevky, uverejnené priamo v školskom časopise, a čiastočne v pravoslávnych mesačníkoch, ktoré vydáva Pravoslávna cirkev v Čechách a na Slovensku.

S Dr. Jiřím Riegrom som viedol bohatú korešpondenciu a osobne som ho i počas jeho života navštívil v Mělníku. Tu v jeho byte som s týmto milým starším pánom absolvoval plodnú debatu a dostal od neho viacero zväzkov prác a článkov, ako aj inú literatúru. Pri nej som sľúbil, že sa pokúsim jeho práce predstaviť širšej verejnosti, čo sa v dnešnej dobe (internetovej) dá splniť ľahšie ako v minulosti.

Svoje diela Dr. Jiří Rieger (rukopisy i xerokópie strojopisov) zväzoval do hrubších zviazaných zväzkov a podľa jeho vyjadrenia by mali byť prístupné pre bádateľov v najprestížnejšej knižnici v Českej republike – v Strahovskej knižnici.

Jiří Rieger píše, že xeroxovú kópiu práce *Norse medieval cryptography in runic carvings* získal od prof. Z. Hrubana z Chicaga. Túto kópiu sa mi podarilo získať od p. Riegra a pravdu povediac, nie je mi známe, či na Slovensku má toto dielo ešte niekto iný. Dr. Jiří Rieger sa v pokročilom veku stal externým študentom Pravoslávnej fakulty UPJŠ v Prešove, štúdium aj ukončil. Mojim sprostredkovateľom s J.Riegrom bol pravoslávny kňaz z Michaloviec, pán Štefan Horkaj, ktorý externe učil na Pravoslávnej fakulte v Prešove.

Okrem velestúrskeho nápisu sa Dr. Jiří Rieger venoval aj nápisom na keramike, ktorá sa našla na Remecisku (Blatné Remety pri Michalovciach), nápisom v Bodine a na Štangarígli, avšak po Velestúre si najviac vážim jeho dešifrovanie nápisu na stéle v michalovskej rotunde.

Ešte zaujímavá časť z listu J.Riegra zo dňa 12.2.1995:

Co se týče Mongého, je to vlastně první vědecká ucelená teorie tzv. padělků nápisů či rukopisů: spory vznikli proto, že badatelé 19.století neznali podstatu středověkých památek, že to byli především alegorie. Dále, že veškeré číselné údaje sloužily kalendářní kryptografii. Že jsou tedy více méně fingované. Kryptografii sloužily i akrostichy a anagramy, kvůli nimž byly texty deformovány různými grafickými a mluvnickými odchylkami (anomáliemi, ba chybami).

*To, co naivní skeptici považovali za důkaz padělanosti, byli jen vodítka k luštění kryptogramů. Vášnivé spory byly způsobeny právě těmito skrytými sděleními a teorie anagramů, s kterou první přišel známý de Saussure, otevřel cestu k chápání starých textů počínaje starými Indy. Roman Jakobson v USA prohlásil, že toto je druhá saussurovská revoluce v jazykovědě a textologii. Mongé pak tuto revoluci v chápání středověké literatury dovršil. **Bohužel slavistika dosud vězí v naivním bahýnku 19. století. Pro velesturský nápis má Mongé prvotřídní význam.***

Ivan Rumanovský

Ivan Rumanovský uverejnil v Literárnom týždenníku (piatok 27.augusta 1993) článok "Kameňovanie odvážnych". Uvádza viacero osôb, ktorých diela neboli pre vtedajšiu resp. terajšiu vhodné, pretože podkopávali „oficiálnu“ pravdu o pôvode Slovanov. Okrem mien Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik, Jaroslav Zástěra, Antonín Horák, Jindřich Wankel, Rudolf Wirchow, Dušan Haruštiak veľký priestor venuje aj Pavlovi Križkovi, dokonca je tu aj kresba velestúrskeho nápisu.

„Podobné výpady robili odporcovia teórie o autochtónnosti Slovákov v Európe a bagatelizovali nálezy rúnového písma Pavlom Križkom pri Kremnici, čo malo ďalekosiahle následky. Stalo sa, že Križkove bádania sa už neobjavujú ani v jeho biografii, ba ani v encyklopedických heslách. Napriek svojim neprajníkom Pavol Križko- Tibránsky inicioval založenie Muzeálnej spoločnosti slovenskej, menovali ho referentom pre dejepis, archeológiu a antropológiu, ale žiaľ jeho významná štúdia o vývine písma ostala v rukopise. Svoje predstavy o autochtónnosti Slovákov pod Tatrami sa však nevzdal, aj keď väčšina historikov ju odmieta podnes, a to i napriek tomu, že sa jej zastával aj Andrej Kmeť.

Viliam Štollmann

Doc. Ing. Viliam Štollmann, CSc, napísal príspevok "K vysvetleniu pôvodu starobyklých nápisov na Kremnickom pohorí" v Technických novinách č.39/1993. Okrem všeobecných informácií o nápisoch na Veľestúre (a popri tom v Malachove, Smrečniku) uvádza zaujímavú myšlienku – bukvy, písmená, ktoré vznikli zrezaním vetiev buka, lipy a iných drevín.

V závere doslove píše: "Kremnické starobyklé nápisy, svedkovia slávnej minulosti Slovanov, naďalej chátrajú a podliehajú devastácii, takmer nikto o nich nič nevie a nemá sa o ne kto postarať".

S Ing. Štollmannom som sa osobne stretol a z dlhšieho rozhovoru si pamätám jeho skepsu vo veci Veľestúru, ale aj informáciu, že o vyčistenie znakov v tom čase prejavili záujem kremnickí turisti. Iba sa obával, aby necitlivé odstránenie machu neuškodilo autenticite nápisu a nedalo tak do rúk zbraň pochybovačom.

Na internete sa dá nájsť fotografia z mája 1993, na ktorej je Antonín Horák, V.Štollmann st. a V.Štollmann ml., stoja priamo pred velestúrskeho nápisom. Podľa opisu bol v tom čase text dosť nezreteľný.

Miloš Drastich

Miloš Drastich je bývalým šéfredaktorom Technických novín, novinárom, publicistom, ktorý otázky pôvodu Slovanov venoval mnoho článkov a niekoľko kníh. O velestúrskeho nápisoch písal v knihe "(SLO)WÁNI Z tieňa?" (Expedícia do minulosti II.), Ružomberok, 2000.

V časti Písmo, krehučká pamäť, na str. 130 – 152 sa odvoláva na článok V.Štollmanna z Technických novín a na príspevok V.Bukovinského v Zborníku Stredoslovenského múzea v B. Bystrici. S oboma sa stotožňuje, príspevok V.Bukovinského chápe ako obhájenie cti P.Križka. Z príspevku V.Štollmanna preberá podstatné časti textov, aj abecedu z velestúrskeho nápisu pomocou vetiev buka, lipy a brezy.

Ako prvú a hlavnú príčinu spochybňovania velestúrskeho nápisu, a v oveľa širšom meradle pochybnosti o starobylosti Slovanov, považuje migračnú teóriu o pôvode Slovanov, podľa ktorej Slovania prišli do Európy až na konci sťahovania národov v piatom až šiestom storočí. M.Drastich s tým kategoricky nesúhlasí, ba naopak o etnogenéze Slovanov má svoju mienku, úplne odlišnú od oficiálnej verzie.

Karel Sklenář

Známy autor venoval dve strany svojej knihy "Slepé uličky archeologie" (1995) velestúrskeho nápisom. Bolo by zaujímavé vedieť jeho dnešné pocity, pretože od tejto doby aj „oficiálna“ veda potvrdila megalitické pamiatky v Čechách a na Slovensku. Myslím, že teraz by mal niekto napísať skôr knihu: "Uličky slepej archeologie".

Napodiv text na stranách 40 – 41 je u Sklenára podivuhodne objektívny, autor sa neprikláňa ani na stranu jednoznačných zástancov resp. pochybovačov a aj v tomto chronologickom prehľade názorov mu patrí čestné miesto pokusu o objektivitu. Z príspevku vidno, že Karel Sklenář mal „velestúrsku“ problematiku dobre nastudovanú a text je priam studnicou inšpirácií pre ďalší prieskum, napr. v prípade sadrového odliatku z Prahy (resp. iných podobných odliatkoch Klemensa uložených v iných múzeách).Všetka česť.

Prečítajme si teda názory K.Sklenára:

Nápisy na horách kolem Kremnice

Vzbudily značný zájem, když je nalézal, od listopadu 1864 opisoval, pak v prvních ročnících pražské Besedy, pak i jinde a zejména roku 1868 v Letopise Matice slovenské (s dodatkem od malíře Josefa Božetěcha Klemense) uverejňoval kremnický archivář a historik Pavel Križko. První z nápisů se objevil na vrchu Smrečnicku (1249m), druhý na nejvyšším bodě Kremnického pohoří- Zlaté studni, řečené tehdy Velestur (1266m), kde prý bylo božiště boha Velese, a třetí na Dievěj skale, zasvěcené podle Križka kdysi bohyni Ladě či Vesně. První dva měly mít význam historický, třetí náboženský.

Križko luštil velesturský nápis, který prý na základě místních pověstí objevil r.1965, za pomoci Kollárova fantastického spisu "Staroitalija slavjanská" z r. 1853 a přečetl text: „Prjehach silian ot morane zru/mich kremenitju te turui vsia gra/da i bie gode po turu dvje stje te osmdst“, což podle něho mělo znamenat: „Přišel Silian od sever, sboril Kremnicu a Turovo i všechny hrady; i bylo rokov po Turovi 280...“

Jméno Silian vykládal ve spojení se slezským germánským kmenem Silingů; přední slovanský autochtonista z počátku našeho století, kroměřížský penzionovaný major Martin Žunkovič, považoval jej spíše za pána Žiliny a vykládá: "Přijel žilinský od hranice, zničil Kremnici a Tur a všechny hrady a opevnění v Turské oblasti, kterých bylo na 280." Podle Žunkoviče byl nápis umístěn na strážní vyhlídce jako pobídka ke bdělosti.

Spolu s tímto nápisem našel prý Križko i zlomek břidlicové tabulky se zbytky run, které se však nedaly rozluštit.

Smrečnický nápis na balvanu dlouhém půldruhého metru, objevený prý už roku 1861 také na základě lidového vyprávění, rozluštil teprve Žunkovič ve spise "Die slawischen Runendenkmäler"(1915): „Rubi chury kryje mugila“ mělo znamenat „hřbet hory se kryje se župní hranicí“ (!) – hranice měla vyznačovat jakási mohyla jako mezník a náhrobek. Nemenší dávku fantazie projevil jiný pozdní romantik, F. Růžička, ve své Slovanské mytologii (1907) : raby (t.j. bojovníky -!) chrabrě kryje mohyla (to se má vztahovat k padlé strážní na této vyhlídkové výšině).

Zlomek z Dievčej skaly četl Križko „Vesně bog.../ziart...“, t.j. „Vesně bohyni ...žiertvisko“, jiní zase jinak.

Milovníci slovenských dějin přivítali Križkovy objevy s nadšením. L.A.Reuss později (1877) napsal v rukopise "Bájeslovie drevnych Slovákov", že u Kremnice je „vrch památný Veles-Tur i s oltárom a početnými nápismi v runách, z čehož sa zavierať dá, že i Slováci pastýrský národ za svých časov tuná hojně obete mohli skládať.“ K nápisům v horách se pořádaly vlastenecké výpravy, malíř Klemens je odléval do sádry a posílaly se různým muzeím (roku 1869 také do Prahy). Pátralo se pilně a objevovaly se další nápisy – šlo však vždy nakonec jen o přirozené trhliny v andesitovém kameni nebo snad i o nápisy z pozdějšího středověku (?). Roku 1875 byl objeven rozpukaný balvan u studně pod Vysočinou v Malachovské dolině u Kremnice; „runový“ nápis na něm četl tehdy V.Pauliny Toth: „Uňal krk Stanovi pána Slepota pils“, Žunkovič později „U nás krjestanov panne slepota Pilz 1872“. Petrikovich v roce 1905 pokládal nápis za pravý, doplněný jen v poslední řádce podpisem myslivce Pilze z Ortut z r. 1872, ale Žunkovič s nebyvalou kritičností prohlásil celý nápis za falzum, vyrobené podle neznámého staroslovanského runového textu.

Vedle přívrženců Križkových výkladů se však už dříve objevili i odpůrci. Těžko říci, zda záměrné poškození velesturského nápisu lze přičíst na jejich vrub, či zda jej z taktických důvodů provedli (po zhotovení odlitků ti, kdo byli zasvěceni do okolností jeho původu. Obhájcem původních nápisů se stal zejména Žunkovič, který argumentoval „logicky“. Falzátor by si prý vybral nějaký významný moment z dějin země, a ne drobnou, jinak neznámou lokální udalost z Turce (ale tato skutečnost naopak ukazuje, že mohlo jít o někoho, kdo chtěl proslavit město Kremnici), že existence nápisů byla už doložena dříve lidovými pověstmi (o těch ovšem mluví jen Križko až po objevu a nijak je konkrétně nedokládá) a že Križko sám četl nápisy špatné (což ale nic neznamena, protože jsme už vícekrát viděli, jak „runologové“ jen výjimečně docházeli k souhlasným čtením).

Závěr celého příběhu kremnických nápisů se zdánlivě objevil ve dvacátých letech našeho století: autor dějin Kremnice, kněz Michal Matunák, přinesl odhalení, že falšovatelem nápisů byl sám Križko, který studoval různé abecedy a v rukopise zanechal obsáhlou práci o vývoji písma; u něho existoval i motiv oslavy Kremnice a její starobylosti. Križko prý napsal texty a převedl je do „runové“ podoby (vzory pro písmo je ovšem popravdě třeba hledat spíše ve starých italských abecedách než ve skutečných runách), aby je pak mohl datovat do 3. a 4. stol. Po Kristu a prodloužit tak dějiny města i slovanského osídlení. Podle jeho návrhu kreslil nápisy malíř Klemens a do kamene ryl nějaký Karol Moravtsik, jinak kremnický švec, který se prý v jednom z dalších nápisů (pod Rembíjem) dokonce podepsal.

Výklad zní velmi logicky a věrohodně; pochybnosti budí ten, kdo jej podává. Matunák nebyl očitým svědkem objevů, jak se někdy udávalo, protože tehdy ještě nebyl na světě. Měl však dobré motivy ke svému odhalení: jednak – sám zřejmě rodem jihoslovenský Maďar – byl výslovným nepřítelem slovenských národních snah a ctěl patrně diskreditovat nejen je, nýbrž i Križka, proti kterému byl osobně velmi zaujat. Osočení Križka spojil proto s místními kremnickými fámami o dalších autorech, které nelze doložit. K dokreslení jeho obrazu přispívá skutečnost, že sám byl falsátorem a jím zhotovené texty domněle autentických starých písní uveřejnil kdysi v dobré víře – sám Križko.

Že nápisy na kremnických horách nepochádzajú ze staré slovanskej doby, k níž se měly hlásit, je zřejmé. Kdy a jak vznikly, zůstává i po matunákově pochybném odhalení tajemství historie. Nápisy samy byly už podle svědectví z roku 1893 jen stěží rozeznatelné a další století jim ovšem na zřetelnosti nepřidalo. Zajímavou památkou na tuto aféru je sádrový odlitek, který sa dochoval v Národním muzeu v Praze a byl po prvním vydání této knížky identifikován ve sbírkách jeho Lapidaria.

Rudolf Irša

Dr. Rudolf Irša sa k Velestúru vyjadril vo svojej knihe "Kultové kamene tajomné a magické", ktorá vyšla v Bratislave v roku 2008. Velestúru venuje kapitolu Kultové miesta na strednom Slovensku – Velestúr na stranách 213-214, vrátane jednej fotografie a kresby. Uvádzam presnú citáciu:

Veľestúr na strednom Slovensku sa stal známym v 19. storočí vďaka nápisu, ktorý si na ňom všimol kremnický archivár Križko. Meno Veľestúr má starobyľý základ, ktorý sa dá odvodiť od Veles – slovanskej Veľkej Matky a tura (býka). Je však aj iná možnosť, z ktorej vyplýva, že toto kultové miesto patrilo Turom, ktorých uctievanou nadprirodzenou mocou bola Veles. Turi sú Turanci, ktorých meno nachádzame vo viacerých lokalitách najmä na strednom Slovensku.

Odhládnuť od problematiky runového nápisu, na Veľestúre ide o prírodné kultové miesto z magicko-démonického obdobia, ktorého základom bol výrazný krajinný útvar, tunajšia skála. Na samotnej skale, ktorá bola predmetom zvýšeného záujmu v 19. storočí, sa prípadné dôkazy o starobyľosti tohto kultového miesta na prvý pohľad nedajú nájsť. Avšak len pár metrov od najväčšej skaly leží niekoľko typických kultových kameňov s plochými miskami, kameň v podobe hada či draka a ďalšie. Na niektorých sú mytologické kresby. Tieto doteraz unikli pozornosti, lebo existencii kultových kameňov na Slovensku bola a je venovaná pozornosť len výnimočne, a tak pri dokazovaní starobyľosti tohto kultového miesta im, ani kresbám na nich, nebola venovaná žiadna pozornosť.

Dr. Irša a pán Rybársky pri tzv. Cvičnej skale

Velestúr je rovnakým kultovým miestom, ako spomínané kultové miesta na východnom Slovensku. Viacero kultových kameňov leží aj pri ceste vedúcej z Kremnice na Velestúr.

Ned'aleko Velestúru sa nachádza nové kultové miesto „neopohanistov“, ktoré bolo zriadené na základe poznatkov, ktoré sa podarilo zhromaždiť pri výskume tradícií a nálezov viažúcich sa k staroslovanskému náboženstvu. Je zaujímavým príkladom tvorby kultového miesta za použitia materiálu, ktorý poskytla okolitá príroda.

Na strednom Slovensku sa nachádza množstvo prírodných kultových miest a kultových kameňov, lebo tunajšia príroda je štedrá na kameň a tvary, ktoré sú vhodné na tento účel.

Spolu s Dr. Rudolfom Iršom sme pred prieskumom samotného Velestúru navštívili, preskúmali a zdokumentovali aj zvláštny kameň pri Zechenterovej záhrade, údajný Skúšobný kameň. Priamo fyzicky s odstupom pár hodín som videl oba typy písma, oba spôsoby sekania písmen, tvary znakov, hĺbku a tvar rýh v kameni. Dr. Rudolf Irša a aj po detailnom prieskume pomocou počítačovej techniky a počítačových programov skonštatoval, že nápis na Velestúre a sekance na „skúšobnom“ kameni sú vyhotovené inými nástrojmi a inou osobou. **Podľa Dr. R.Iršu je „Skúšobný kameň“ iba jednoduchý pokus o diskreditáciu prvotného objaviteľa Velestúrskeho nápisu, akým bol jednoznačne P.Križko.**

Rudolf Irša vie svoje tvrdenie dokázať aj použitím techniky, detailnými snímkami v rôznom rozlíšení a zväčšení detailov. Podobnú skúšku odporúča prípadným pochybovačom.

Jaroslav Mazúrek

Jaroslav Mazúrek v roku 2006 vydal knihu „*Kremnický montanista*“, venovanú dielu ďalšej veľkej postavy dejín Kremnice – **Bedrichovi Gayerovi**. Autor preštudoval podrobne všetko dostupné o Bedrichovi Gayerovi, pokračovateľovi v písaní a lúštení tajomstiev Kremnice, pokračovateľovi v diele Pavla Križka, ale aj Michala Matunáka.

Toto hodnotné Mazúrkovo dielo odporúčam všetkým záujemcom o Velestúr a Kremnicu, pretože je tu obrovské množstvo informácií. Autor v ňom mnohé vypovedal o našej „velestúrskej“ kauze, aj keď nepriamo. Nevenuje sa priamo Velestúru, dúfam, že sa toho dočkáme v budúcnosti. Charakteristiky jednotlivých osôb v našej kauze sú spracované majstrovsky, komplexne, preto som si dovoľil ich uviesť v tomto svojom príspevku. Verím, že autor – Jaroslav Mazúrek sa na mňa hnevať nebude, keď jeho výbornú knihu budem takto propagovať.

Vyslovení kritici pravosti velestúrskeho nápisu.

Michal Matunák

Opäť citácia z knihy J.Mazúreka : Kremnický montanista:

Michal Matunák (1866-1931) bol pokračovateľom Križkových snáh v kremnickom archíve. Celý život zasvätil vede a práci. Bol to človek veľmi vzdelaný a nevšedne mnohostranný. Bol archivárom, historikom, spisovateľom, etnografom, turkológom i pedagógom. Veľa precestoval, prešiel Francúzsko, Írsko, Taliansko, Tunis, Egypt a Palestínu. Poznal viacero jazykov, medzi inými aj turecký a rómsky. Svojou prácou prispel k osvetleniu viacerých nejasných problémov z obdobia starších slovenských dejín.

Michal Matunák sa narodil 17. júla 1866 v Šuranoch. V roku 1891 skončil štúdium v Ústrednom katolíckom seminári v Budapešti, kňazský úrad sa však stal počas jeho života len rámcom, vlastnú pracovnú náplň jeho celoživotnej činnosti tvorilo vedecké bádanie, práca v archívoch. Začiatky Matunákovej bádateľskej, historickej a literárnej činnosti siahajú do čias jeho teologických štúdií. Už ako poslucháč napísal štúdiu „Dejiny rodiny Bošňák z Veľkého Bielu“. Stredobodom Matunákových záujmov v prvých prácach sa stali dejiny rodného kraja a tureckej expanzie. Jeho druhou väčšou prácou bola štúdia „Náčrt dejín niekdajšieho hradu v Šuranoch“. Okrem toho písal články z regiónu svojho rodiska do lokálnych časopisov (Novozámocké listy, Nové Zámky a okolie, Vestník nitrianskej stolice). Podľa vzoru svojho otca sa venoval zbieraniu ľudových piesní, osobitnú pozornosť venoval historickým piesňam z obdobia tureckej okupácie, kuruckých bojov a maďarskej buržoáznej revolúcie (1848-1849).

Prvý raz prišiel do Kremnice ako kaplán v roku 1894. Tu sa spoznal s P. Križkom, ktorý ho ako prvý zasvätil do archívnej praxe a historickej práce. Príchodom do Kremnice sa v historickej tvorbe M. Matunáka začala nová etapa. Postupne opustil problematiku dejín rodného kraja a začína sa venovať najmä otázkam protitureckej obrany v stredoslovenských banských mestách. Počas svojho prvého pôsobenia v Kremnici napísal viacero prác (Turecko-uhorské boje v severozápadnom Uhorsku, Nové Zámky pod tureckým panstvom 1663-1685). Z tohto obdobia pochádza aj jeho ďalšia práca – „Dejiny kremnického obchodu a priemyslu“ (1896). V roku 1898 odišiel do Krupiny, kde pokračoval vo svojej činnosti s elánom pre neho príznačným. Tu usporiadal mestský archív, založil mestské múzeum, tlačiareň, redigoval týždenník Krupina a okolie (Korpona és Vidéke) a stal sa tajomníkom Hontianskej muzeálnej spoločnosti. Neskôr, po odchode do Brezna, sa ako historik prakticky na dve desaťročia odmlčal. Ako sám napísal v liste J. Škultétymu krátko po vzniku ČSR: „Počas vojny výlučne ľudu som žil“. Okrem článkov o tatárskom pustošení Tekovskej stolice v roku 1899, o výpravách budínskeho pašu proti hontianskym hradom v roku 1552, uverejnených v maďarskom časopise Történelmi Tár, z tohto obdobia pochádza len menšia monografická práca „Víglašský hrad“ (1904).

V prvých rokoch existencie ČSR sa M. Matunák stal členom MS, členom jej historického odboru a takisto zakladajúcim členom Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Dňa 1. októbra 1922 sa vrátil späť do Kremnice ako mestský archivár, a tým začína ďalšie tvorivé obdobie jeho činnosti. Novú etapu Matunákovej činnosti podnietili niektoré teórie prof. Chalupeckého v „Starom Slovensku“ o pôvode a národnom charaktere Slovákov a otázkach osídlenia Slovenska. Matunák na tieto otázky reagoval v knihe „Pôvod a juhoslovenskosť národa slovenského“ (1928), ďalej článkami Sv. Cyril a Metod slovenskí apoštolovia, Slovensko nikdy nepatrilo k Česku ani k Poľsku. Problematiku však neobsiahol ani metodologicky ani pramenne, nekriticky obnovil teóriu S. Cambela o juhoslovanskom pôvode Slovákov a otázky, ktoré chcel riešiť boli nad jeho silu.

Osobitné postavenie má ako historik mesta Kremnice. V roku 1928 k 600-ročnému jubileu mesta napísal svoje najväčšie životné dielo „**Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice**“. Práca nepredstavuje systematické dejiny mesta, ale dôležité kapitoly z jeho dejín. Ďalším hodnotným dielom sú v strojopise zachované Cirkevné dejiny slobodného a hlavného banského mesta Kremnice...

M. Matunák zomrel 5. decembra 1932, predčasne ako 46-ročný. Mnohé jeho práce zostali nedokončené, viaceré v rukopisoch. Tie však ešte čakajú na prístupnosť verejnosti.

Michal Matunák je hlavným strojcom stavu, v akom sa teraz oficiálne nachádza oficiálne stanovisko historickej vedy na Slovensku vo veci nápisov na Veleštúre. Podľa môjho názoru sa svojimi zmienkami o Križkovi ako falšovateľovi nápisov spustila doteraz nezastavená lavína obvinení, ktoré sa skryte i otvorene (viď prípad Vlado Uhlár) dotkli cti P. Križka a jeho priateľov, a v dobe po roku 1928 teda v časoch jednotnej „vedeckej“ propagandy o jednotnom československom národe sa v historickej obci nenašli odborníci, ktorí by sa Križka zastali. M. Matunák sa pomstil za to, že Križko odhalil to, že domnelé Matunákovy piesne sú

vlastne ľudovými dielami, a tiež to, že po vzniku Československej republiky sa Matunák ako katolík pomstil evanjelikovi Križkovi v rámci konfesnej odlišnosti. Túto nevyslovenú- nenapísanú pravdu si uvedomujú mnohí Kremničania dodnes.

Vlado Uhlár

Najzúrivejším odporcom pravosti Križkovho objavu v 20.storočí bol asi Vlado Uhlár. Tento pán z Ružomberka má nesporné zásluhy v slovenskej vede (napríklad v regionálnej archeológii), avšak jeho „antivelestúrskosť“ je až patologická.

V Literárnom týždenníku uverejnil „*Oživovanie legiend*“, v ktorom opätovne negatívne reaguje na článok I.Rumanovského „*Kameňovanie odvážnych*“ ba chváli sa tým, že sa v tomto článku neuvádzajú jeho (Uhlárovo) články – nekompromisné antivelestúrske výboje:

„*Veleštúr v Kremnických horách a falzá rún*“ (Vlastivedný časopis,28,1979,s.140-141), „*Veleštúr v Kremnických vrchoch*“ (Krásy Slovenska 54, 1987, s.18-21 s ilustráciami nápisov i Veleštúra a *Oživovanie legendy o „praslovanskom“ nápisu na Veleštúre v Kremnických vrchoch* (Stredné Slovensko.5. Zborník Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici,Osveta 1990,s.263-269) – v polemike s V.G.Bukovinským.

Vlado Uhlár kritizuje všetko, V.Bukovinského, A.Horáka, na pomoc proti Križkovi vytiahol poznámku Škultétyho, že v Martine sa v 19.storočí vysmievali, že nápisy sú dielom Križka a Klemensa... V.Uhlár tu ako svoj argument o nepravosti nápisov uvádza aj knihu Križka o kremnickom školstve v stredoveku, kde jeho príbuzná Darina Lehocká, ktorá má hlavný podiel na vydaní tejto knihy, v úvodnej štúdii ani nespomenula Križkov objav velestúrskeho nápisov. A toto „nespomenutie“ berie V.Uhlár ako dôkaz o Križkovej vine, pričom skôr by malo byť zrejmé, že ide o taktné mlčanie členky rodiny, ktorej česť bola pošliapaná pochybným M.Matunákom.

Korunou všetkého je to, že V.Uhlár vytasil názov Vereždúr a spochybnil aj samotný názov Veleštúr. To si doteraz nedovolil nikto! Ani maďarón známeho mena. Vetu V.Uhlára : „*Názov Veleštúr skutočne znie Veleštúr i Vereždúr v zhode s lexémou veleštúr i vereždúr* (synonymá sú čutora a kulač), *čo je označením nádoby obtiahnutej kožou* (podobne plochá poľná fľaška) *na víno do hory najmä poľovníkom...* „ Tieto a podobné „vedecké argumenty“ ťažko nejako hodnotiť a kritizovať. Súdny čitateľ si vie urobiť vlastný názor. V.Uhlár tu potvrdil svoju povest' nekonformného „mysliteľa“. Ved' urobiť z Veleštúra divného Vereždúra, z výrobcu fľašiek Juraja Červeného – Guyura Vereša názov vrchu ...To sa nepodarí len tak hocikomu.

Iní autori a ich články

Veleštúrskou problematikou sa zaoberali viacerí. Sú dostupné na internete, či sa jedná o novinárske články, alebo výpovede v televízii či citácie zo študentských prác. Ich výpočet v tomto príspevku nemôže byť konečný, uvediem heslovite iba tie, podľa mojej mienky, najdôležitejšie:

Jitka Lenková v článku „*Tajemný nápis na Veleštúru*“ uviedla nákres zo Smrčníka a v texte spomína okrem Križka aj Matunáka (ako Maďara a nepriateľa Slovákov), uvádza aj sadrové odliatky – napríklad v Lapidárii Národného múzea v Prahe a ako autoritu uvádza názor K.Sklenáča o falošnosti nápisu, aj keď vraj „*jeho pôvod a okolnosti vzniku sú neznáme*“.

Nové v článku je to, že sa uvádza meno **Ing. Ján Hurník**, autor pozoruhodnej hypotézy o Slovensku ako mieste zrodu civilizačných impulzov, ale aj Ing.Hurník je viac pesimista v otázke pravosti a Veleštúrom sa zaoberá iba okrajovo...

Kveta Fajčíková v článku *“Vrch Veľestúr láka okultistov”* spomína kremnického historika **Ota Štrofeka**, ktorý navrhuje archeologický prieskum, aby sa dokázalo, či Križko bol naozaj falzifikátor. Spomínajú sa tu aj priaznivci novopohanských náboženstiev (predkresťanských prírodných kultov či vier) ako aj Slovenská pospolitosť. Taktiež sa spomínajú ufológovia, okultisti či „záhadológovia“.

Kveta Fajčíková v článku *“Keď sa ľudia snažia oklamať históriu”* (SME 30.7.2009) dala priestor dvom stranám. Podľa mňa objektívnejší z dvojice oslovených je **Milan Rybársky**, ktorý aj na videu ukazuje „cvičnú skalú“ pri Zechenterovej záhrade, a iba ľutuje, že žiaden výskum na kameňoch zatiaľ neprebehol, teda nedá sa dokázať falzifikátorstvo Križka. Pán Rybársky dáva veľký dôraz na slovo „údajné“, takto klasifikuje Križkove nálezy na Veľestúre. Teda ako „údajné falzifikáty“.

Naproti tomu **Mgr. Patrik Fuzák** z Banskej Štiavnice vraj dokončuje prácu, v ktorej dokazuje Križkovu vinu, avšak opiera sa iba o Križkovu odvolávku na dielo Jána Bolského, ktoré sa mu však nikde nepodarilo zohnať. Avšak aj Matunák vo Fuzákovej práci neostane čistý, pretože v jeho výpovediach sú logické nezmysly na neexistujúce osoby, resp. svedkovia, na svedectvo ktorých sa odvoláva, v dobre „výroby“ nápisu ešte podľa archívnych dokumentov ani nežili. Máme sa na čo tešiť.

Bude taktiež zaujímavé, či P.Fuzák obviní z falzifikátorstva vo väčšej miere a vine aj Jozefa Božetech Klemensa, pretože v článku v SME sú k tomu priamo narážky.

Na internete je niekoľko príspevkov od neopohanistov, odporúčam text od Šimona (**Martin Schuster**) a jeho zážitkoch z obradov na Veľestúre, pričom autor je dobre informovaný o obvineniach Križka, je však asi skôr na strane jeho kritikov.

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy a umenia **Bystrický Permon** v apríli 2003 v článku **Igora Chromeka** pripomína 135. výročie objavu runových nápisov na Veľestúre, spomína genézu ich objavu, slávy i zatratenia, spomína M.Matunáka ako objaviteľa „pravdy“ o nápise, avšak aj novinku: nepravosť nápisu potvrdil aj profesor bratislavskej univerzity Miloš Weingard. Toto meno sa objavuje iba v tomto periodiku. Veľestúrsky nápis sa tu prirovnáva ku Rukopisom, teda známym Kráľovedvorskému a Zelenohorskému rukopisom.

Znalcom okolia Veľestúra a autorom článkov na turistických stránkach je napríklad **Tomáš Trstenský**, často sa ako dobrý informátor spomína chatár z chaty Hostinec pán **Schmidt**.

Taktiež o veľestúrskom nápise informoval novinár **Emil Semanco** v periodiku EXPRESS International 44/2003. V mene obč. združenia Genius loci z Nového Mesta nad Váhom zareagoval **Tomáš Šarman** ako zapálený obhajca pravosti nápisov. Jeho argumenty sú však rôzneho charakteru.

Kremnické paradoxy

Mesto Kremnica sa prejavilo ako tolerantné v zvláštnom prístupe k osobám P.Križka a M.Matunáka. Obaja tu totiž majú ulice pomenované po nich (samostatne), a obaja tu majú osadené aj pamätne tabule.

Je to určite nezvyklé, ak obrazne povedané, kat a aj jeho obeť (myslené obrazne) sú mestom vyznamenaní pomenovaním ulice a pamätnou tabuľou. Obaja teda vykonali pre mesta kus dobrej práce, obaja si zaslúžia úctu.

Zásluhy Pavla Križka boli ocenené mestom Kremnicou a Maticou Slovenskou osadením pamätnej tabule v roku 1932 (dokonca s prispením Matice Slovenskej, slávnostnú reč predniesol Jozef Škultéty) a rovnako vtedy osadili aj pamätnú tabuľu Gustávovi Kazimírovi Zechenterovi Laskomerskému. Tu niet čo váhať, prínos Križka aj jeho priateľa Zechentera sú nepopierateľné. Akosi sa s tým nezhoduje fakt, že tabuľu dostal aj jeho následník a neskôr veľký kritik M.Matunák. Vyznieva to tak, ako keby Križko bol nesporne pozitívny,

ale dáme miesto aj jeho odporcovi... Ale na čistom štíte je škvrna, pochybnosť: v jednej jedinej veci a tou je Veľestúr. Kauza Veľestúr, ktorá sa ťahá už dlhé desiatky rokov.

Pamätná tabuľa Michalovi Matunákovi

Analógia s Jonášom Záborským.

Jonáš Záborský, slávny a známy slovenský historik, spisovateľ, má vo svojom osude analogické skúsenosti s oficiálnou historickou vedou, ako Pavel Križko. Navyše ich spája najväčšie historické dielo Jonáša Záborského *„Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových“*.

Toto monumentálne dielo – rukopis Dejín s poznámkami má 1621 strán bolo dokončené v roku 1872. V roku 1873 (presne 17.9.1873) požiadal V.Pauliny Tóth Jozefa Viktorina a Pavla Križka o posúdenie Dejín J.Záborského.

J.Viktorin sa vzdal posudzovania, výbor Matice Slovenskej sa uzniesol, aby po posudku P.Križku boli ešte zaslané opátovi Jánovi Gottschárovi, Jánovi Štěpánovi a Jaroslavovi Zachejovi.

24.12.1873 – posudok Pavla Križka je kladný. Dejiny ako „podarené a hodné“ doporučil, „aby nákladom matičným vydané čím v najväčších kruhoch rozšírené bolo.“

Výbor MS vzal posudok P.Križku na vedomie, čakal na mienku ďalších posudzovateľov. Jaroslav Zachej napísal vydanie „síce dobrého, v mnohom ohľade dôkladného diela“ zamietla z dôvodu, že „početní, zvlášte duchovného stavu katolícki členovia matiční vo svojich náboženských citoch mohli by sa cítiť urazenými“.

Matica v roku 1874 prijala konečné zamietavé stanovisko a vrátili Dejiny autorovi. Ako jeden z dôvodov uviedla, že príliš hlboko rozoberal náboženské otázky a pôsobenie západnej cirkvi vyznelo často na úkor východnej.

Podľa mienky autora, avšak aj mienky iných nemenovaných Kremničanov, a s ktorými prišiel do styku, Matica Slovenská takto „potrestala“ Záborského za jeho prechod od protestantskej ku katolíckej viere. Tejto „nálepky konvertitu“ sa už nezbažil.

J.Záborský poprosil o pomoc aj F.Palackého, ale jeho vyjadrenie nedostal. V roku 1929 Matica Slovenská urobila neúspešný pokus o vydanie Dejín tlačou, ale vyšlo iba 16 strán.

Až v roku 2006 sa začal proces digitalizácie rukopisu Dejín kráľovstva a jeho publikovanie na www.zaborsky.blogspot.com. Podľa posledných informácií sa mladému „záchrancovi“ podarí dielo aj vydať. Údaje som čerpal z tejto výnimočnej stránky. Kiežby sa podobného osudu dočkal aj Pavel Križko, aby sa jeho dielo predstavilo v plnom znení, aj s kritikou jeho nepriateľov, z ktorej by si objektívny čitateľ urobil svoje stanovisko.

Na záver jedna citácia z listu J.Záborského M.Hattalovi zo dňa 12.11.1874: „...**Ked' Matica slovenská zavrhla z cirkvičkárskeho ohľadov** moje Dejiny kráľovstva uhorského, písal som Palackému, či by dielo to, jestli kritiku vystojí, nevydala Matica česká? Ale žiadnej od neho odpovede nedostávam. A veru by ani Čechom neuškodilo poznať dejiny uhorské zo stanoviska slovenského; pre Slovákov je to životná otázka. **História je ten kotol, v ňomž sa varí otrava pre našu mládež.**“

Záver

Cieľom môjho príspevku bolo zosumarizovanie viacerých príspevkov a prameňov ku kauze veľestúrskeho nápisov. Sumár nie je konečný a vyčerpávajúci, snažil som sa uviesť objektívny všestranný výber faktov a informácií podľa mojej dobrej vôle.

Nemenej dôležitá úloha bolo aj uverejnenie príspevku Dr.Jiřího Riegra (s väzbou na dielo A.Mongého a O.G.Landsverka). Snáď pomôže prebudiť kompetentných, ktorým leží osud slovenskej historiografie na srdci.

Rovnako kľúčové miesto v našej kauze má výskum Vojtecha Bukovinského.

Budem rád, keď informácie tohto príspevku budú inšpiráciou pre novú generáciu bádateľov (napríklad z Kremnice, ale nie je to podmienkou), alebo sa vyjadria aj niektorí žijúci autori z horeuvedenej galérie bádateľov, ktorí nájdu odvahu, aby prispeli priblíženiu sa k pravde.

A presne tomu mal poslúžiť aj predložený príspevok.